

Izvještaj o razvoju BiH 2012

II DIO/Socijalna uključenost

Direkcija za ekonomsko planiranje BiH

SADRŽAJ

LISTA TABELA	5
LISTA GRAFIKONA	5
1. UVOD	7
2. IZVRŠNI SAŽETAK.....	9
3. DEMOGRAFIJA, SIROMAŠTVO I SOCIJALNA ISKLJUČENOST	12
3.1. Demografija – Uvod.....	12
3.2. Benchmark analiza	13
3.3. Siromaštvo	15
3.4. Socijalna isključenost.....	17
4. SOCIJALNA POLITIKA U FUNKCIJI ZAPOSŁJAVANJA.....	18
4.1. Uvod.....	18
4.2. Benchmark analiza	18
3.3. Zapošljavanje – Analiza trendova	19
Preporuke – Zapošljavanje	21
4.4 Socijalna zaštita – Analiza trendova	23
Preporuke – Socijalna zaštita	25
5. POBOLJŠATI POLOŽAJ PORODICA SA DJECOM.....	26
5.1. Uvod	26
5.2. Benchmark analiza	26
5.3. Analiza trendova	27
Preporuke	30
6. POBOLJŠATI OBRAZOVANJE	31
6.1. Uvod.....	31
6.2. Obrazovanje – Benchmark analiza	31
6.3. Obrazovanje – Analiza trendova	32

Preporuke.....	34
7. POBOLJŠATI ZDRAVSTVENU ZAŠTITU	35
7.1. Uvod	35
7.2. Benchmark analiza	35
7.3. Analiza trendova.....	37
Preporuke.....	39
8. POBOLJŠATI PENZIJE	40
8.1. Uvod	40
8.2. Benchmark analiza	40
8.3. Analiza trendova	41
Preporuke.....	42
9. POBOLJŠATI POLOŽAJ OSOBA S INVALIDITETOM.....	43
9.1. Uvod	43
9.2. Benchmark analiza	43
9.3. Analiza trendova	43
Preporuke.....	46

Lista skraćenica/akronima

APD	Anketa o potrošnji domaćinstva	MMF	Međunarodni monetarni fond
ARS	Anketa o radnoj snazi	OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
ARZ	Agencija za rad i zapošljavanje	OMC	Otvoreni metod koordinacije
BAM	Bosanska Konvertibilna Marka	OSI	Osobe sa invaliditetom
BD	Brčko distrikt	PDV	Porez na dodatnu vrijednost
BDP	Bruto društveni proizvod	PPP	Purchasing Power Parity/Paritet kupovne moći
BHAS	Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine	PvHE	Private Health Expenditure/Privatna potrošnja na zdravstvo
CŽR	Civilne žrtve rata	RVI	Ratni vojni invalidi
DEP	Direkcija za ekonomsko planiranje	RZS	Republički zavod za statistiku
DSL	Digital Subscriber Line/Digitalna pretplatnička linija	SDR	Standardized Death Rate/Standardizirana stopa smrtnosti
EU	Evropska unija	SILC	Anketa o prihodima i uslovima života
EUROSTAT	Agencija za statistiku EU	SSP/SAA	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine	STO	Svjetska trgovinska organizacija
FZS	Federalni zavod za statistiku	UK	United Kingdom (Ujedinjeno Kraljevstvo)
GGHE	General government expenditure on health/Potrošnja vlada i fondova na zdravstvo	UN	Ujedinjene nacije
HSEI	Indeks socijalne isključenosti	USD	Američki dolar
ITU	International Telecommunication Union/Međunarodna unija za telekomunikacije	ZZZ	Zavod za zapošljavanje
ILO	International Labour Organisation/Međunarodna organizacija rada	WHO	World Health Organization/Svjetska zdravstvena organizacija
JIE	Jugoistočna Evropa		
JIM	Joint Inclusion Memorandum/Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju		
KM	Konvertibilna marka		
LE	Life expectancy/Očekivani životni vijek		
MIO/PIO	Mirovinsko i invalidsko osiguranje/ Penziono i invalidsko osiguranje		

Lista tabela

Tabela 1.	Ključni EU indikatori za praćenje socijalne isključenosti	7
Tabela 2.	Stanovništvo i indeks siromaštva u BiH – po entitetima i po spolu 2007.	16
Tabela 3.	Indeksi siromaštva, 2001., 2004., 2007. (procjena, %).....	16
Tabela 4.	Benchmark indikatori za socijalnu politiku u funkciji zapošljavanja	18
Tabela 5.	Transferi pojedincima (grantovi) iz budžeta Vlade FBiH, 2007-2011 (u milionima KM)	23
Tabela 6.	Izdavanja za socijalnu zaštitu RS (u ,000).....	23
Tabela 7.	Benchmark indikatori za porodice sa djecom	26
Tabela 8.	Stopa siromaštva domaćinstava po broju djece, 2007.	27
Tabela 9.	Benchmark indikatori za obrazovanje	31
Tabela 10.	Benchmark indikatori za zdravstvenu zaštitu	35
Tabela 11.	Stope rasta CPI indeks poređenje g/g.....	38
Tabela 12.	Zaposleni invalidi, BiH (2006-2011)	45

Lista grafikona

Grafikon 1.	Stanovništvo BiH po starosti i spolu u periodu 1971-1981, prema popisu stanovništva (.000)	12
Grafikon 2.	Stanovništvo BiH po starosti i spolu u periodu 1981-1991, prema popisu stanovništva (.000)	12
Grafikon 3.	Stanovništvo EU i BiH prema dobnoj skupini za 2010. godinu	13
Grafikon 4.	Staračka ovisnost EU i BiH	14
Grafikon 5.	Stopa fertiliteta u EU i BiH za 2000., 2005. i 2010. godinu	14
Grafikon 6.	Prirodno kretanje stanovništva u BiH (rođeni i umrli na 1000 stanovnika).....	15
Grafikon 7.	Stopa dugoročne nezaposlenosti BiH i komparatori, 2006-2012 (EU4=100).....	18
Grafikon 8.	Broj samozaposlenih u BiH (2007-2012), po spolu	19
Grafikon 9.	Mjere tržišta rada za žene u BiH (2006-2012)	20
Grafikon 10.	Mjere aktivnosti mladih u BiH (2006-2012).....	20
Grafikon 11.	Zaposlenost administrativna vs anketna u BiH.	20
Grafikon 12.	Udio uključenih u programe zapošljavanja u ukupno registrovanim nezaposlenim, entiteti i BD, (2006-2012)21	
Grafikon 13.	Broj maloljetnih osoba s invaliditetom korisnika socijalne zaštite	24
Grafikon 14.	Broj punoljetnih osoba s invaliditetom korisnika socijalne zaštite.....	24
Grafikon 15.	Udio djece od 0-17 godina koja žive u domaćinstvima bez zaposlenih.....	27
Grafikon 16.	Porast maloljetnih korisnika socijalne zaštite	27
Grafikon 17.	Maloljetni korisnici socijalne zaštite BiH, doprinosi stopi rasta, 2007-2011	28
Grafikon 18.	Maloljetni korisnici socijalne zaštite BiH, doprinosi stopi rasta, 2007-2011	28

Grafikon 19. Prava porodica sa djecom, iznosi u KM i broj korisnika, (2007-2012).....	29
Grafikon 20. Oblici i usluge socijalne zaštite – maloljetni korisnici, 2007-2011.....	29
Grafikon 21. Broj učenika na jednog nastavnika.....	32
Grafikon 22. Udio stanovništva dobi 18-24 sa najviše dva razreda srednje škole koji nisu dalje pohađali drugi vid obrazovanja ili obuke	32
Grafikon 23. Udio odraslih (25-64) koji učestvuju u nekom obliku obrazovanja i obuke	32
Grafikon 24. Radno sposobno stanovništvo po završenoj školskoj spremi	33
Grafikon 25. Stopa korištenja interneta u BiH.....	33
Grafikon 26. Očekivani zdravi životni vijek pri rođenju i godine života s ograničenjem, BiH i komparatori, 2009.	36
Grafikon 27. Udio privatne potrošnje na zdravstvo u ukupnim troškovima zdravstva, BiH i komparatori, 2006- 2011. (EU4=100, u indeksnim poenima).....	36
Grafikon 28. Broj umrlih u BiH po spolu (2006-2011)	37
Grafikon 29. Potrošnja za penzije u% BDP u zemljama EU.....	40
Grafikon 30. Staračka ovisnost EU i BiH.....	40
Grafikon 31. Broj punoljetnih osoba s invaliditetom korisnika socijalne zaštite.....	43
Grafikon 32. Broj maloljetnih osoba s invaliditetom korisnika socijalne zaštite	44

1. Uvod

Socijalno uključivanje predstavlja osnov socijalnih politika unutar zemalja Evropske unije (EU), kao i njihove uzajamne koordinacije na nivou EU. To je proces koji omogućava osobama izloženim riziku siromaštva i socijalne isključenosti steći priliku i neophodnu podršku za potpuno učešće u ekonomskom, socijalnom i kulturnom životu kao i da uživaju društveno prihvatljive standarde života i blagostanja društva u kojem žive.

Pojam socijalne isključenosti je dobio na važnosti u javnim raspravama o politici EU početkom 1985. Potpuno je prihvaćen dokumentom Lisabon 2000. (tzv. Lisabonska strategija), kojim je utvrđen desetogodišnji strateški cilj EU „postati najkonkurentnija i najdinamičnija ekonomija na svijetu zasnovana na znanju, sposobna za održiv ekonomski rast s više i boljih radnih mjesta i većom socijalnom kohezijom”. Istodobno je utvrđen i instrument za implementaciju Lisabonske strategije, tzv. **Otvoreni metod koordinacije** (OMC), koji pruža okvir za saradnju unutar i između zemalja članica čije su nacionalne politike usmjerene prema zajedničkim usvojenim razvojnim ciljevima zajednice.

Do stvarnog pokretanja procesa socijalnog uključivanja došlo je na zasjedanju Evropskog vijeća u Nici 2000. godine, kada je Vijeće Evropske unije usaglasilo ciljeve u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti, koji predstavljaju ključne poluge Evropske strategije za socijalnu uključenost.

Za praćenje socijalne isključenosti zemlje EU koriste ključne indikatore za praćenje socijalne isključenosti (**Tabela 1**), koje će pristupanjem EU, BiH biti u obvezi pratiti.

Tabela 1. Ključni EU indikatori za praćenje socijalne isključenosti		
Indikator	Izvor	Komentar za BiH
Stopa siromaštva po spolu	APD/HBS	Dostupan svake 3-4 godine
Linija rizika od siromaštva	APD/HBS	Dostupan svake 3 godine
Stalna stopa rizika od siromaštva	APD/HBS	Dostupan svake 3 godine
Relativni jaz siromaštva	APD/HBS	Dostupan svake 3 godine
Dugoročna stopa nezaposlenosti	ARS/LFS	Podatak je dostupan na godišnjoj osnovi prema ILO metodologiji
Osobe koje žive u domaćinstvima u kojima niko ne radi	ARS/LFS	Podatak moguće dobiti preko baze ARS/LFS
Rano napuštanje školovanja i obučavanja	ARS/LFS	Podatak moguće dobiti preko baze ARS/LFS
Jaz u zapošljavanju imigranata		Podatak ne postoji
Stopa materijalne deprivacije	EU SILC	Podatak ne postoji
Samo prijavljena, a nezadovoljena potreba za medicinskom njegom, po kvintilima dohotka	EU SILC	Podatak ne postoji
Korištenje medicinskih usluga	EU-SILC	Podatak ne postoji
Dobrobit djece		Podatak ne postoji
Distribucija dohotka - S80/S20	APD/HBS	Dostupan svake 3 godine
Gini koeficijent	APD/HBS	Dostupan svake 3 godine
Regionalna kohezija: <i>dispersion in regional employment rates</i>	LFS	Podatak ne postoji
Zdravi životni vijek	MCP/WHO	Počeo da se prati 2009. godine
Životni vijek pri rođenju i u 65. godini	MCP/WHO	Počeo da se prati 2009. godine
Rizik od siromaštva prije i poslije socijalnih transfera (izuzev penzija)	HBS	Ne prati se, ali je moguće preko HBS svake 3-4 godine
Stopa siromaštva zaposlenih	HBS	Dostupan svake 3-4 godine
Isplativost posla	OECD projekat koji koristi tax-benefit model	Ne prati se
Stanovanje	HBS	Dostupan svake 3 godine

Usklađivanje indikatora s EU standardima, kao i njihova dostupnost predstavlja prvi korak za BiH u oblasti socijalnog razvoja po sticanju statusa kandidata.

Ovaj izvještaj predstavlja korak ka sistemu implementacije, monitoringa i izvještavanja razvojnih dokumenata u BiH čime se jača cjelokupni sistem planiranja socio-ekonomskog razvoja u zemlji, a što će biti od posebnog značaja u procesu približavanja EU. Izvještaj je pripremljen uzimajući u obzir podjelu administrativnih nadležnosti u BiH (proces razvojnog planiranja u BiH na strateškom nivou uključuje modularnu izradu SR/SIS kao strateškog okvira socio-ekonomskog razvoja zemlje, te izradu akcionih planova za njihovu realizaciju na državnom, entitetskom, nivou Distrikta Brčko i kantonalnom nivou). Izvještaj o socijalnoj uključenosti 2012. podrazumijeva i pripremu izvještaja na različitim nivoima vlasti, a sve u skladu sa EU principima otvorenog metoda koordinacije (OMC).

Monitoring i izvještavanje omogućavaju vladama i civilnom društvu da prepoznaju ključne poluge i kočnice razvoja, uče temeljem iskustava, da stalno poboljšavaju javne politike i alokaciju resursa (materijalnih, finansijskih, ljudskih) kako bi efektivnije i efikasnije ostvarivali planirane ciljeve. Monitoring i izvještavanje treba posmatrati kao proces koji primarno omogućava dinamiku upravljanja ciklusom politika, daje objektivne kritičke poglede, identifikuje slabosti u implementaciji programa u smislu odabira instrumenata i procesa te osigurava odgovornost i podržava primjenu naučenih lekcija.

Ključna svrha pripreme godišnjeg Izvještaja je redovno praćenje napretka razvojnih trendova socio-ekonomskog razvoja zemlje, BD, entiteta i kantona prema definisanim strateškim ciljevima, načina i procesa implementacije akcionih planova, programa i politika, putem usaglašenog seta kvalitativnih i kvantitativnih indikatora, te identifikiranje ključnih mogućnosti djelovanja.

Priprema Izvještaja je urađena na osnovu saradnje sa relevantnim institucijama, dostupnih stručnih analiza i analiza stručnjaka u pojedinim oblastima kao i komentara sa održanih radionica. Pored međunarodno dostupnih podataka koji obezbjeđuju uporedivost i konzistentnost sa drugim državama korišteni su podaci bh. statističkih institucija dostupnih do jula 2013. godine.

Izvještaj se sastoji od analize poređenja sa benchmark zemljama, pregleda trendova razvoja i politika u pojedinim oblastima a prema ciljevima strategije razvoja sa preporukama, pregleda finansiranja odnosno intervencije kroz sistem javnih investicija, i dodataka koji obuhvataju dva seta indikatora razvoja BiH, koji su dizajnirani u cilju kvantifikacije razvoja i metodoloških pojašnjenja.

Benchmark analiza se odnosi na poređenje BiH sa četiri zemlje u tranziciji koje su članice EU, i na manjem su stepenu razvoja od većine EU članica. Ova grupa obuhvata Bugarsku, Rumuniju, Mađarsku, i Slovačku (EU4). Pored ovih zemalja, radi komparacije prati se i napredak dvije zemlje iz okruženja, koje su bili kandidati u vremenu pripreme strategije i izvještaja (juli 2013), Makedoniji i Hrvatskoj. Benchmark tabele u tekstu se odnose na nominalne vrijednosti i na izračunati indeks koji predstavlja prosjek.

2. Izvršni sažetak

1. Izvještaj se sastoji od analize poređenja sa benchmark zemljama, pregleda trendova razvoja i politika u pojedinim oblastima a prema ciljevima strategije razvoja sa preporukama, pregleda finansiranja odnosno intervencije kroz sistem javnih investicija, i dodatka koji obuhvataju dva seta socio-ekonomskih indikatora BiH, koji su dizajnirani u cilju kvantifikacije razvoja i metodoloških pojašnjenja.

2. **Podaci za praćenje trendova u oblasti socijalne isključenosti u BiH ne postoje.** Prema zadnjim pokazateljima (2007), iskazanim u vidu Indeksa generalne socijalne isključenosti (HSEI)¹, 50,3% stanovništva je socijalno isključeno. Istovremeno, prema Indeksu ekstremne socijalne isključenosti (HSEI-1)², 21,9% stanovništva je socijalno isključeno. Poražavajuća je činjenica da je 47,3% stanovništva dugoročno socijalno isključeno, što znači da imaju ograničen izbor za poboljšanje vlastite situacije (HSEI-2).

3. **Jedan od osnovnih pokazatelja socijalne isključenosti je stepen siromaštva stanovništva.** Prema preliminarnim podacima iz Ankete o potrošnji domaćinstva 2011., relativna stopa siromaštva iznosi 17,9%, što bilježi smanjenje u relativnoj stopi siromaštva prema posljednjim raspoloživim podacima prema Anketi o potrošnji domaćinstva (APD) 2007., gdje relativna stopa siromaštva u BiH iznosi 18,6%. Međutim, ovo smanjenje relativne stope siromaštva ne znači da se broj siromašnih u BiH smanjio, nego da je standard života ukupnog stanovništva opao. Siromaštvom su najugroženiji porodice sa više od dvoje djece, starije osobe, osobe nesposobne za rad, tj. osobe s invaliditetom, nezaposleni i osobe sa nižim stepenom obrazovanja.

4. **Značajan pokazatelj ekonomske uključenosti stanovništva predstavlja stopa aktivnosti radno sposobnog stanovništva³,** koja u 2012 je iznosila 44%. **Problem neaktivnosti je od posebnog značaja, budući da je veličina neaktivne populacije veća od veličine radne snage** (u 2012. neaktivnih je bilo 1,4 miliona, a radne snage 1,1 milion). Niska aktivnost karakteristična je za žene, za mlade (15-24), stariju radnu populaciju (50-64) i osobe s osnovnim i nižim obrazovanjem.

5. **Stopa nezaposlenosti u 2012.g. iznosi 28%.** Problem nezaposlenosti se uglavnom veže **za dugoročnu nezaposlenost, jer je više od 80% nezaposlenih, bez posla duže od 12 mjeseci.** Tako je i stopa dugoročne nezaposlenosti⁴ šest puta veća od prosječne dugoročne stope nezaposlenosti EU-27.

6. **Visok broj prijavljenih na zavode za zapošljavanje iziskuje visoku potrošnju na materijalno socijalno osiguranje nezaposlenih, ostavljajući mala sredstva za potrošnju na programe zapošljavanja.** Tako je samo u FBiH u 2012 g. potrošeno skoro 44 miliona KM na novčane naknade nezaposlenim licima (14,3mil KM, a u BD 1 mil KM). Pored toga što su ovi izdaci znatno visoki oni su duplo veći od izdataka koji su bili 2007.g., a samo je 7 hiljada više nezaposlenih registrovano u 2012.g. nego u 2007.g. Radi velikog broja nezaposlenih koji se prijavljuju na zavode za zapošljavanje, dodatni problem za zavode predstavlja i planiranje i koncipiranje programa zapošljavanja. Prema podacima od Agencije za zapošljavanje BiH, smanjuje se udio nezaposlenih uključenih u mjere zapošljavanja u ukupnom broju nezaposlenih.

7. **Razlika između registrirane stope nezaposlenosti i stope nezaposlenosti prema ILO je veoma izražena.** Razlog je u pravima koja ostvaruju nezaposlene osobe, posebno pravo na zdravstveno osiguranje u slučaju nezaposlenosti.

8. **Broj punoljetnih korisnika socijalne zaštite se smanjio u 2011. godini (482.228) u odnosu na 2010. godinu (498.828) za 16.600 korisnika, dok je broj maloljetnih korisnika porastao (2010. bio je 170.594, a 2011. je 173.791) za 7.946 korisnika.**

9. Evidentan je stalni trend pada broja odraslih korisnika pomoći za osposobljavanje za rad i privređivanje, kao i za uključivanje u radni odnos i ostale oblike rada.

10. **Raste broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite.** Njihov ukupan broj je iznosio 173.791 u 2011., što čini 26% ukupnog broja korisnika socijalne zaštite. Udio žena maloljetnih korisnica (47%) je nešto niži u odnosu na muške korisnike (53%). Broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite je u period 2006-2011. narastao za skoro 23 hiljade korisnika od čega 12,6 hiljada je povećanje muških korisnika, a 10,3 čini povećanje ženskih korisnika.

11. **Transferi pojedincima na svim nivoima vlasti u 2011. godini, procjenjuju se na 934,1 miliona KM,** što je više za 28,1 milion KM u odnosu na 2010. godinu, odnosno za 3,1 posto u odnosu na ova izdvajanja u 2010. godini.

12. **Nasilje u porodici** je oblast gdje treba unaprijediti sistemsko praćenje. Tako da i veći broj prijava nasilja u porodici u 2010. u odnosu na 2006. godinu može značiti da su žrtve nasilja u porodici sve ohrabrenije da nasilje prijave nadležnim institucijama, subjektima zaštite i da se za pomoć obrate nevladinim organizacijama, koja se bave pitanjima nasilja u porodici.

¹ Pristup uslugama, službama, obrazovanju, zdravstveni status, životni standard.

² Pristup osnovnim potrebama.

³ Stanovništvo preko 15 godina.

⁴ Stopa dugoročne nezaposlenosti stavlja u odnos nezaposlene duže od 12 mjeseci sa aktivnim stanovništvom.

13. Broj maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja se smanjio u 2011 za 367 korisnika u odnosu na prethodnu godinu.

14. Prema Agenciji za statistiku, u 2011. je bilo 5.171 maloljetnih korisnika socijalne zaštite s teškim stambenim prilikama, bez značajne razlike po spolovima. U 2010. godini broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite s teškim stambenim prilikama se povećao za 3,2% u odnosu na prethodnu godinu da bi u 2011.g. pao za 5,6% u odnosu na prethodnu godinu.

15. Oblici i usluge socijalne zaštite za punoljetne osobe po kategorijama bilježe od 5,3% smanjenje u novčanoj pomoći za ovu kategoriju korisnika socijalne zaštite u odnosu na 2010., dok je zabilježen porast u kategorijama starateljstvo (2010. godine 5.288, a 2011. godine 5.917 korisnika) i smještaja u ustanove (2010. godine 2.643 korisnika, a u 2011. njih 3.029) u odnosu na istu godinu.

16. Socijalna pomoć porodicama sa djecom bilježi rast u FBiH, a smanjenje u RS-u.. Od 2007 do 2012 godine RS je više trošila KM na prava porodica sa djecom, a istovremeno je imala manje korisnika. U 2012 Prava porodica sa djecom bilježe rast u FBiH, a pad u RS tako da je više potrošeno u FBiH sredstava u odnosu na RS. **Najveći novčani iznos se ostvaruje temeljem prava** naknada umjesto plaće ženi-majci u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta i on bilježi rast u 2011. u FBiH, a u RS-u smanjenje u odnosu na prethodnu godinu.

17. Na području dostupnosti usluga uključivanja djece u obrazovanje pozitivan pomak iskazuje porast broja djece u predškolskom obrazovanju, koji bilježi rast u 2012. godini za 8,8% u odnosu na prethodnu. I broj predškolskih ustanova raste po stopi od 4,3% u odnosu na prethodnu godinu. Ipak, ne postoje podaci o obuhvatu djece predškolskim obrazovanjem, kako teritorijalno tako i urbano-ruralno.

18. Gotovo pola radno sposobnog stanovništva ima samo osnovno obrazovanje u BiH, mada se ovaj trend iz godine u godinu smanjuje. U ovoj kategoriji stanovništva u BiH vidi se trend povećanja broja osoba koje su završile srednju školu, što isto važi i za osobe s višim i visokim obrazovanjem. Najveći porast postotka osoba sa završenim višim i visokim obrazovanjem u BiH bilježi u BD, gdje je ovaj postotak u odnosu na 2011. u 2012. godini porastao za 1,2%. U RS-u se bilježi rast u broju osoba sa srednjom školom u odnosu na prethodnu godinu za 0,4%.

19. Prema podacima dobivenim od entitetskih fondova zdravlja i Fonda zdravlja Brčko Distrikta, **pokrivenost stanovništva socijalnim zdravstvenim osiguranjem u**

20. 2011. se povećala u odnosu na 2010. godinu, tako da je u 2011. iznosila: 85,55% u FBiH, 66,25% u RS-u (u 2010) i 70,7% (2010) u BD.

21. Potrošnja na zdravstvo u 2011. godini u BiH je iznosila 10,2% BDP-a. Izvršene su korekcije u nacionalnim zdravstvenim računima za period 2009-2011 i u tom periodu udio potrošnje na zdravstvo u BDP-u je nepromjenjen i iznosi 10,2%.

22. Udio privatne potrošnje domaćinstava na zdravstvo u ukupnim troškovima ima najveće učešće u poređenju s EU-27 i zemljama komparatorima. Posebno je značajna potrošnja na lijekove, jer BiH troši relativno više na lijekove(u% BDP) nego EU-27. U prosjeku je u manje razvijenim državama članicama EU, a tako i u BiH, potrošnja na medicinska sredstva kao učešće ukupnih troškova za zdravstvo visoka, zbog toga što su cijene lijekova i manje razvijenim zemljama na sličnoj ravni kao u razvijenim zemljama, ali je cijena radne snage u zdravstvu dosta niža.

23. U 2010. godini prosječna dužina boravka u bolnicama je 8,2 dana i smanjena je u odnosu na 2009. godinu. Dok se prosječna dužina boravka u bolnicama smanjuje broj bolničkih kreveta na 100.000 stanovnika bilježi blagi rast tako da je u 2010. iznosio 352,7/100.000 stanovnika (u EU27 u 2010. iznosi 545,4/100.000). U istom periodu broj doktora se povećava, tako da je u 2010. iznosio 177,2/100.000 stanovnika (EU27=333,5/100.000).

24. Tokom 2011. u BiH su umrle 35.028 osobe, što je 90 osoba manje nego u 2010. godini. Glavni uzroci smrtnosti i dalje ostaju kardiovaskularna oboljenja. Najčešći uzrok kardiovaskularnih oboljenja je nezdrav način života, a posebno konzumiranje duhana i alkohola. U BiH je posljednjih godina primjetan značajan rast cijena ova dva proizvoda. Iako paralelno ne postoje podaci koliko cijena alkohola i cigareta utiče na konzumiranje istih, može se pretpostaviti da je došlo do smanjenja, budući da su razne studije pokazale da porast cijena alkohola i cigareta dovodi i do smanjenja konzumiranja istih, što bi trebalo unaprijediti zdravstveno stanje stanovništva.

25. Starije osobe u BiH spadaju u veoma ranjivu kategoriju. Starija populacija (65+) čini oko 15% stanovništva i njen udio u ukupnoj populaciji raste: 2005. je bio 13,7%, a procjenjuje se da će 2015. biti 16,3%.

26. U BiH je u 2011. godini bilo 613.000 korisnika penzionih prava. Prosječan broj penzionera u BiH kontinuirano raste, u 2012. u odnosu na 2011. za 1,7%. Broj zaposlenih je gotovo izjednačen sa brojem penzionera, sa omjerom od 1:1,1.

27. U periodu 2007-2012. prosječna penzija je bila više nego dvostruko niža od prosječne plate. Prosječna plata u BiH u periodu 2007-2012. porasla je sa 645 na 830 KM, dok je prosječna penzija porasla s 263 na 336 KM.

Prosječna penzija u BiH u 2012. iznosila je 336 KM, što je za 0,6% manje u odnosu na 2011. godinu. Prosječna penzija u FBiH uvećana 0,6%, dok je u RS-u se prosječna penzija smanjila usljed ponovne podjele penzioner po kategorijama i gdje se smanjila za 2,6% 312 KM.

28. **Procjenjuje se da je 10% stanovnika u BiH ima fizičke senzorne, razvojne, mentalne ili emotivne oblike invalidnosti, a 30% stanovnika je direktno ili indirektno pogođeno posljedicama fenomena invalidnosti.**

29. **Izmjenama i dopunama FBiH zakona koji reguliše oblast socijalne zaštite, zaštite invalida, kao i pitanje boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata drastično se povećao broj korisnika naknada kao i broj zahtjeva, te je time stvoreno veliko opterećenje za federalni budžet. Umjesto projiciranih ušteda, trend je upravo suprotan.** Broj korisnika prava na području FBiH tokom 2011. godine bio je u stalnom porastu i prema raspoloživim podacima dostigao je do sada blizu 150.000 potencijalnih korisnika, sa tendencijom stalnog povećanja. Prikaz transfera Vlade RS-a za grupe neratnih invalida, civilnih žrtava rata i ratnih vojnih invalida u periodu 2010-2011. godine ukazuje da su te mjere dale određene efekte i da su sredstva za transfere pojedincima u% BDP-a umanjena.

30. **Generalna preporuka u smislu praćenja socijalne isključenosti, kao i praćenja položaja ranjivih kategorija, je razvijanje indikatora u skladu s EU, posebno kontinuirano pratiti trend položaja ranjivih kategorija za koje nismo u mogućnosti prikazati radi dostupnosti podataka.** Fokus praćenja ranjivih kategorija treba biti prikazan kroz njihov položaj u zapošljavanju, obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti.

31. **Ključno je povećavanje obima zaposlenosti** kroz stvaranje pogodne klime i poticajnih mjera za poduzetništvo, a posebno kroz samozapošljavanje te socijalnog poduzetništva, koje bi trebalo omogućiti bržu radnu integraciju ranjivih grupa stanovništva. Poticajne mjere potrebno je efikasnije

uvezati sa targetiranim aktivnim mjerama zapošljavanja, posebno raditi na uvezivanju obrazovanja i tržišta rada.

32. **Potrebno je bolje uvezati programe zavoda za zapošljavanje i programe centara za socijalni rad,** kako bi se javni budžeti namijenjeni socijalnim transferima radno sposobnom stanovništvu mogli više usmjeravati u socijalne investicije, da bi se doprinijelo stvaranju poticajnih mjera za osposobljavanja primalaca da aktivno traže posao.

33. **Porodicama sa djecom bi trebalo pružiti veće šanse u zapošljavanju,** kako bi se poboljšao njihov socio-ekonomski status, a u smislu targetirane pomoći, osobita pažnja trebala bi se pružiti porodicama sa više djece i porodicama sa samo jednim hraniteljem.

34. **Pristup stanovništva obrazovanju treba kontinuirano unapređivati, u smislu da se već usvojeni zakoni trebaju implementirati u praksi.** Posebno je važno smanjiti rano napuštanje školovanja, te povećati dostupnost usluga cjeloživotnog učenja i promovisati kulturu cjeloživotnog učenja.

35. **Zdravstveni sektor treba kontinuirano provoditi promociju i prevenciju zdravlja.** Pored toga, trebao bi iznaći nove izvore finansiranja, a posebno razmotriti mogućnost akciza na duhan, kafu i alkohol da se preusmjere u zdravstveni sektor koji bi podržavao prevenciju zdravlja.

36. **U pogledu penzione politike, trebalo bi nastaviti započeti reformski proces,** koji bi trebao pozitivno uticati na dugoročnu održivost sistema finansiranja penzija i poboljšan položaj najugroženijih penzionera.

37. **Neophodno je povećati socijalnu uključenost invalida kroz nove oblike zapošljavanja i druge mjere,** čime će se smanjiti stopa siromaštva i isključenosti ove grupe. Visok stepen socijalne isključenosti invalida ukazuje na potrebu uključivanja nevladinog sektora koji bi mogao unaprijediti mogućnosti socijalnog uključivanja i zapošljavanja osoba s invaliditetom.

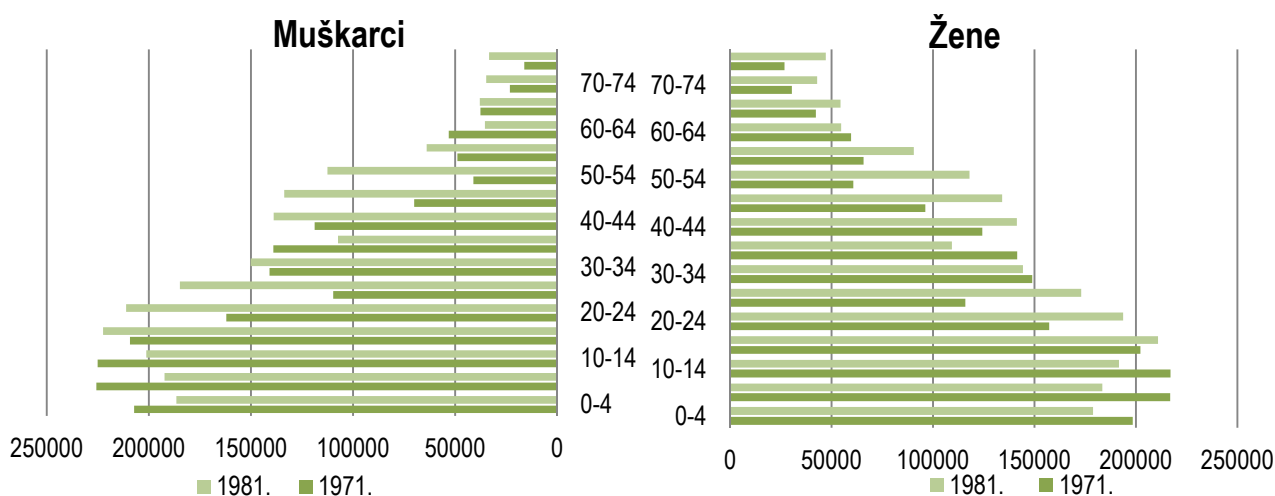
3. Demografija, siromaštvo i socijalna isključenost

3.1. Demografija – Uvod

1. **Nastavljen je trend opadajuće stope fertiliteta i povećanja populacije starih lica**, usko vezan za ratna stradanja i veliki broj izbjeglih lica koja su u toku rata napustila BiH, kao i za nedovoljan rast stope fertiliteta i starenje populacije. Period 1971-1991. godine karakteriše smanjenje baze i povećanje vrha piramide stanovništva

odnosno smanjenje broja djece i povećanje broja starih lica kao rezultat stope rađanja ispod prirodne stope zamjene, trend koji je nastavljen u narednim godinama. Učinak ovoga će biti da će u BiH populacija biti sve starija i da sljedeće generacije radno sposobnog stanovništva neće biti u stanju izdržavati stariju generaciju koja će do tada biti u penziji.

Grafikon 1. Stanovništvo BiH po starosti i spolu u periodu 1971-1981, prema popisu stanovništva (.000)

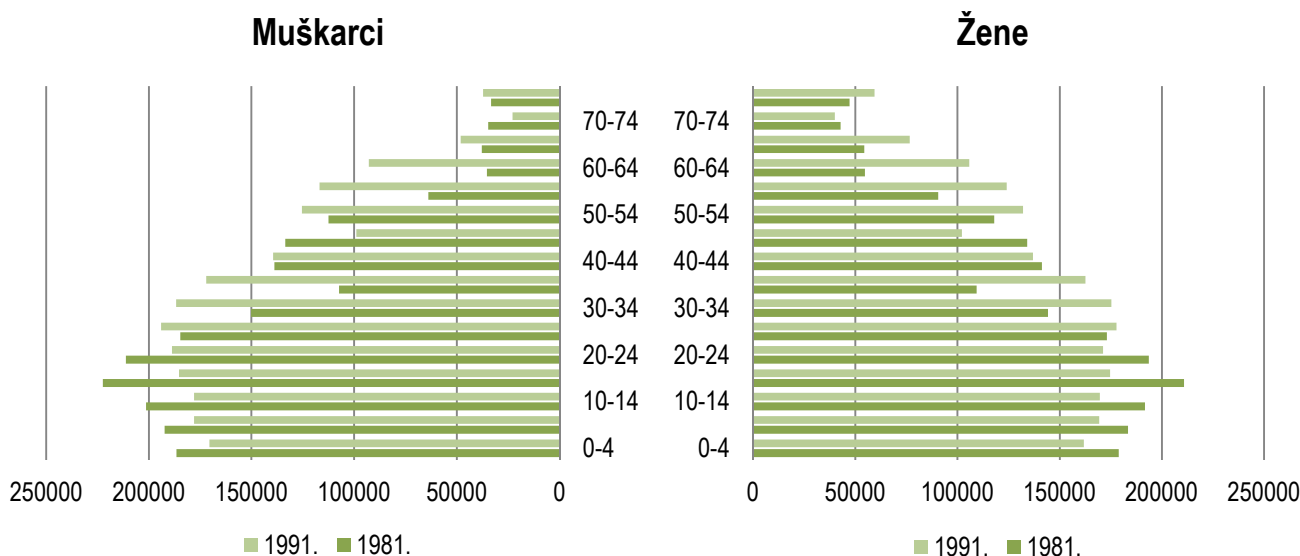

Izvor: Agencija za statistiku BiH

2. **Prema posljednjem popisu (1991) BiH je imala 4.377.033 stanovnika.** U 2010. veličinu populacije procjenjuju statistički zavodi za statistiku u BiH, usljed

nedostatka popisa stanovništva, na 3.843.126 stanovnika (2.337.660 u FBiH, 1.433.038 u RS-u i 75.674 u BD, što je za 12,20% manje u odnosu na 1991).

Grafikon 2. Stanovništvo BiH po starosti i spolu u periodu 1981-1991, prema popisu stanovništva (.000)

Izvor: Agencija za statistiku BiH

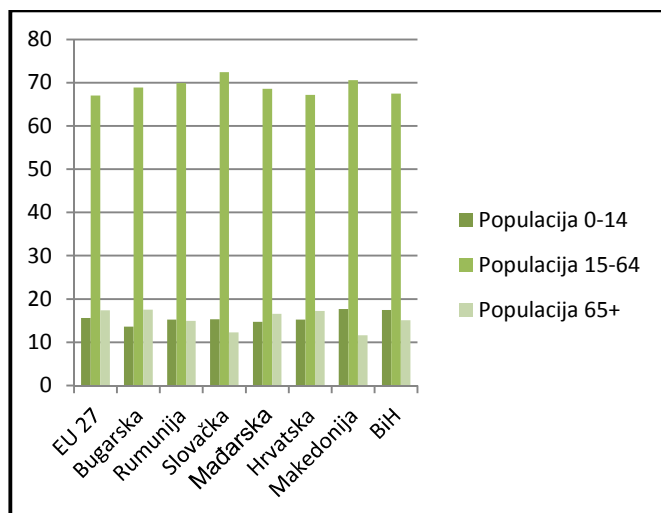
3. **Struktura populacije u BiH u 2010.** prema spolnoj disagregaciji je sljedeća: 1.877.587 muškaraca (1.143.897 u FBiH, 697.524 u RS-u i 37.816 u DB) i 1.965.539 žena (1.193.781 u FBH, 735.514 u RS-u, 37.858 u DB), pri čemu na 100 muškaraca dolazi 104.08 žena što odgovara i prosjeku EU-27 (104.9).

4. **Spolna disagregacija stanovništva** na nižim nivoima se ne prati, pri čemu se starosna struktura populacije prati nedovoljno detaljno i to za samo tri starosne skupine 0-14, 15-64 i 64+. U sklopu projekta *Jačanje zavoda za javno zdravlje* (EC projekat), usklađen je dio demografske statistike (pilot-verzija) s Eurostatom i detaljnom starosnom disagregacijom za 2009. Svi ostali demografski podaci za radoblje prije 2009. kao i za 2010. su dostupni za samo tri osnovne starosne skupine. Demografski podaci prema starosnim skupinama nisu dostupni za nivo RS.

3.2. Benchmark analiza

1. **U BiH postoji realan problem sagledavanja demografskih trendova jer ne postoje pouzdani podaci o broju stanovnika.** Nakon posljednjeg popisa stanovništva iz 1991. podaci o demografiji se temelje na različitim i međusobno različitim procjenama. Popis stanovništva je polazna tačka za detaljne analize demografskih indikatora i za postavljanje kvalitetnih osnova populacione politike. Ipak, na osnovu dostupnih podataka možemo tvrditi da se starosna struktura stanovništva BiH bitno ne razlikuje od strukture zemalja komparatora. U BiH je usvojen usaglašeni Zakon o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH 2013. godine. Kako je predviđeno usaglašenim zakonom, popis stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH biće obavljen od 1. do 15. aprila 2013. godine, prema stanju na dan 31. marta 2013. godine.

Grafikon 3. Stanovništvo EU i BiH prema dobnoj skupini za 2010. godinu

Izvor: Podaci za EU – Eurostat, podaci za BiH Agencija za statistiku BiH

2. **Populacija 0-14 veća je nego prosjek EU 27.** Na nivou EU 27, populacija 0-14 čini 15,6% ukupne populacije

EU (2010), pri čemu je najveći postotak djece u zemljama komparatorima za benchmark u Slovačkoj (15,3%), a najmanje u Bugarskoj (13,6%). U BiH je taj postotak veći nego u EU 27 i zemljama komparatorima sa 17,5% djece do 0-14 u populaciji.

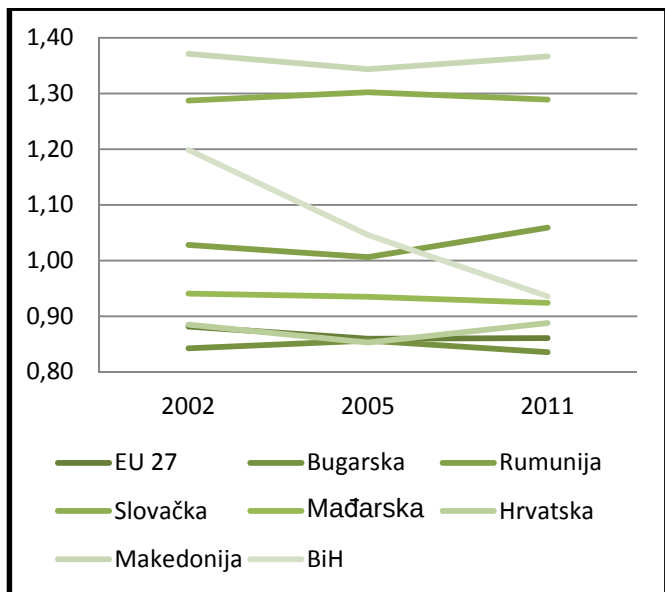
3. **Radno sposobna populacija od 15-64 godine na istom je nivou.** Radno sposobnu populaciju u EU 27 čini 67% ukupne populacije (2010), pri čemu je najveći broj osoba dobi 15-64 u Slovačkoj (72,4%), a najmanji udio radno sposobne populacije u zemljama komparatorima za benchmark se nalazi u Mađarskoj (68,6%). U BiH je taj postotak gotovo isti kao u EU 27 i u zemljama komparatorima (67,5%).

4. **U BiH, lica starosti 65+ su ispod nivoa EU 27.** Lica starosti 65+ čine 17,4% ukupne EU populacije u 2010. godini, i njihov udio se povećava u kontinuitetu (15,6% u 2000). Najveći udio starih lica u zemljama komparatorima za benchmark ima Bugarska (17,5%), a najmanje Makedonija (11,6%). U usporedbi sa zemljama komparatorima iz okruženja, udio lica starosti 65+ u BiH je 15,1%, što predstavlja manji udio nego u EU 27 i zemljama komparatorima.

5. **Iz prethodna tri pokazatelja može se zaključiti da je BiH populacija mlađa od populacije EU 27 i zemalja komparatora.** Na nivou prosjeka EU27, broj starih lica 65+ već je prešao broj djece u 2008. godini., te se očekuje da će taj odnos do 2060. godine iznositi 2:1 u korist starije populacije, dok će broj djece biti neznatno veći od broja veoma starih lica preko 80 godina starosti. Lica starosti preko 80 godina čine 4,7% ukupne populacije EU (najviše u Švedskoj 5,3%, a najmanje u Irskoj, 2,3%).

6. **Stopa staračke ovisnosti u BiH je niža od prosjeka EU 27.** Stopa staračke ovisnosti na nivou EU 27 je 25,9%, pri čemu je najveći postotak staračke ovisnosti u zemljama komparatorima za benchmark u Hrvatskoj (25,6%), a najniži u Makedoniji (16,4%). Vidljivo je iz Grafikona 4. da su sve zemlje komparatori većinom znatno ispod prosjeka EU što se tiče staračke ovisnosti. Nadalje, vidljivo je da je sve veći postotak staračke ovisnosti u svim zemljama, pa tako i u BiH. Ovo je pokazatelj koji ukazuje na to da je sve više starih koji su ovisni o radno sposobnoj populaciji da održava nivo penzija, a sve manji broj osoba u dobnoj skupini 25-64 koji to mogu njima priuštiti. Dodatno zabrinjavajuće za BiH je da postoji velika razlika u pokrivenosti stanovništva dobi 65+ sa radno sposobnim stanovništvom (u 2002.17,5%, a u 2010. 22,4%), te da se ovaj omjer značajno pogoršao u kratkom periodu, konkretno za 4,9%.

Grafikon 4. Staračka ovisnost EU i BiH

Izvor: Podaci za EU – Eurostat, podaci za BiH DEP kalkulacije procjena ARS BiH. Napomena: Ne postoje podaci za BiH za 2000. godinu; najraniji podaci koji postoje su za 2002. godinu. Inače su podaci za demografiju korišteni za godine 2000., 2005. i 2010. godinu zbog toga što su demografske promjene manje vidljive po konsekvativnim godinama.

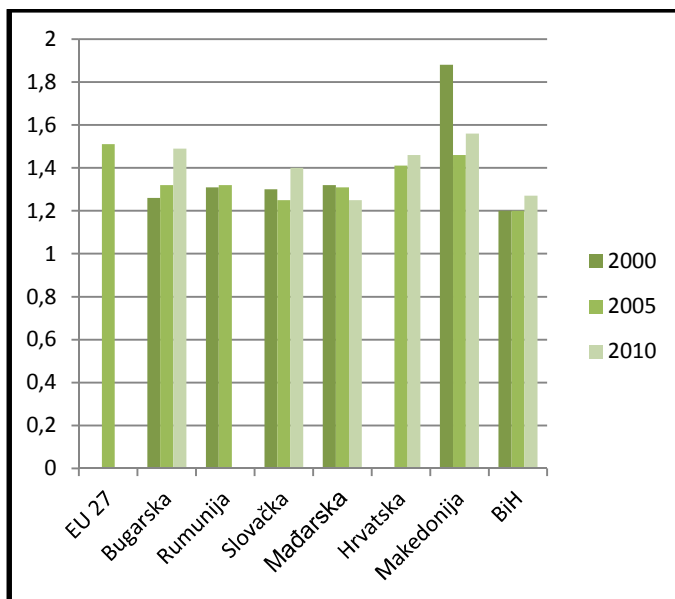
7. Prema demografskim projekcijama EU-27 će povećati populaciju za 5% do 2035., te zatim ostvariti pad za 3% do 2060. No, trend rasta populacije neće biti jednak, bit će nastavljen među novim članicama, prije svega u Bugarskoj, Rumuniji, Slovačkoj i Mađarskoj. Radno sposobna populacija (15-64) će se početi smanjivati od 2010. do 2060., pri čemu će se smanjiti za 15% na nivou EU-27. Za BiH demografske projekcije ne postoje iza 2010. godine, no prema prilično podobnoj starosnoj strukturi stanovništva u 2010., možemo tvrditi da će slične trendove slijediti i BiH.

8. Stopa fertiliteta u BiH je najniža u poređenju s istom među članicama EU. U periodu 1996-2010. BiH pokazuje opadajući trend stope fertiliteta: na svakih 100 žena starosne dobi 15-49 dolazi skoro 18 djece mlađih od pet godina. Prema podacima Agencije za statistiku BiH, stopa fertiliteta u BiH u 2007. iznosi 1,174 (1,3 u FBiH). Kritična vrijednost ukupne stope fertiliteta kojom se osigurava jednostavna reprodukcija stanovništva iznosi 2,1 (prosječno djece po jednoj ženi u fertilnoj dobi). U 2010. ukupna stopa fertiliteta iznosi 1.303, odnosno 1,3 živorođene djece na jednu ženu, pri čemu se prosječna reproduktivna dob žene u istom periodu pomjera sa starosne dobi 20-24 na 25-29. Također je važno napomenuti da je smanjen postotak majki koje rađaju od 15. do 19. i od 20. do 24. godine, povećan je postotak majki koje rađaju od 25. do 29. i od 30. do 34. godine, a specifična stopa fertiliteta se najviše povećala u grupi starosti majki od 30. do 34. godine, a smanjila u grupi od 20. do 24. godine starosti.

9. Na nivou EU-27 ukupna stopa fertiliteta se u razdoblju 1960-2008. smanjivala sa 2,6 (tzv. baby boom period 60-ih godina) na 1,59. Pri tome je pala ispod

prirodne stope zamjene, koja iznosi 2,1, neophodne da bi se obnovila generacija. To znači da će manji broj živorođene djece voditi smanjenju radno sposobne populacije. Projekcije ovog tipa za BiH nisu do sada rađene.

Grafikon 5. Stopa fertiliteta u EU i BiH za 2000., 2005. i 2010. godinu

Izvor: Podaci za EU – Eurostat, podaci za BiH Agencija za statistiku BiH

10. Broj živorođenih (na 1.000 stanovnika) je u BiH u periodu 2000-2010. smanjen s 10,5 na 9 na 1.000 stanovnika. Istodobno, stopa smrtnosti je povećana s 8,1 na 9,1 na 1.000 stanovnika. Prirodni priraštaj od 2007. pokazuje negativan rast i u 2009. stopa prirodnog priraštaja je negativna (-0.1) i znatno je niža od prosjeka EU-27 (1), te veća nego kod zemalja komparatora, gdje su stope prirodnog priraštaja izrazito niske (-3,6 u Bugarskoj, -3,4 u Mađarskoj, -1,6 u Rumuniji, -1,8 u Hrvatskoj). U Makedoniji je stopa prirodnog priraštaja pozitivna i iznosi 2,3.

11. Stopa nataliteta u BiH pokazuje trend stalnog opadanja (8,8% u 2007. od čega 9,7% u FBiH, 7,7% u RS-u i 10,9% u BD)⁵, dok je stopa opšteg mortaliteta u kontinuiranom porastu (u 2007. srednja vrijednost od 9,1% stanovnika)⁶. Prirodni priraštaj u BiH ima izrazito nepovoljnu vrijednost (iznosi -0,3)⁷ i bilježi trend stalnog opadanja.⁸

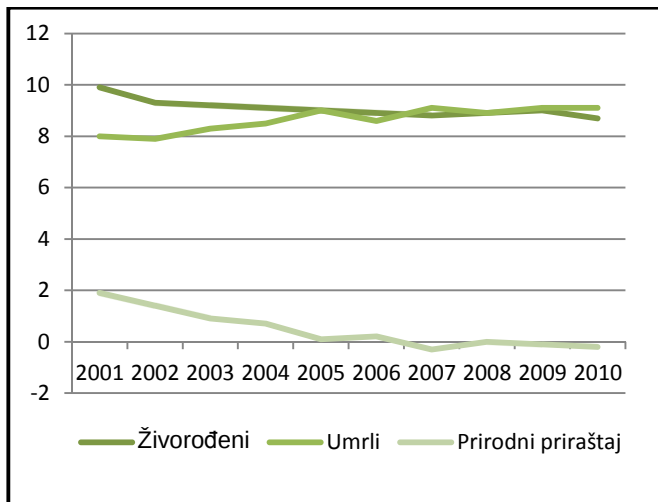
⁵ Agencija za statistiku BiH, Federalni zavod za statistiku, Republički zavod za statistiku RS-a.

⁶ U 2006. u FBiH je iznosila 8,0, u RS-u 9,0, a u BD-u 8,7.

⁷ Agencija za statistiku BiH (2008). Tematski bilten 02, Demografija

⁸ U FBiH iznosi 1,3; u RS-u je 1,5; u BD-u 2,2 (na osnovu strateških dokumenata).

Grafikon 6. Prirodno kretanje stanovništva u BiH (rođeni i umrli na 1000 stanovnika)

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Demografija.

12. Očekivani životni vijek je sličan kao kod novih članica EU 27. Očekivani životni vijek predstavlja osnovni indikator zdravlja stanovništva. Očekivani životni vijek pri rođenju, 60 i 65 godina (očekivani broj godina ostatka života za posmatranu starosnu dob). Očekivani životni vijek pri dobi od 65 godina starosti za BiH iznosi 17,41 za žene i 15 za muškarce. Povećanje u očekivanom životnom vijeku znači da će se udio penzionera povećati s više ženskih nego muških penzionera. Očekivani životni vijek između entiteta se razlikuje, pri čemu isti u Federaciji iznosi 17,05, u RS-u 21 i u BD 14,42. U EU, očekivani životni vijek u dobi od 60 godina u 2008. godini iznosi 22,9 u prosjeku EU27 sa razlikama između starih i novijih članica. U prosjeku, očekivani životni vijek se među novijim članicama kretao oko 17.

13. Razvoj statistike migracije je u početnoj fazi u BiH, dok zemlje EU već detaljno razmatraju ulogu migracija i rasta populacije, i to kroz pet ključnih oblasti: demografsko obnavljanje, zapošljavanje, produktivnost, integracija migranata i održive vladine finansije⁹. Uzimajući u obzir nepovoljne stope fertiliteta i starenje populacije, migracije sve više postaju značajan element demografskih procjena.

14. Bosna i Hercegovina je jedna od zemalja sa najvećim brojem emigranata u svijetu u odnosu na ukupan broj stanovnika. Prema podacima Svjetske banke, naša zemlja je na drugom mjestu u Evropi (iza Albanije) po obimu emigracije u odnosu na ukupan broj stanovnika sa 1.471.594 emigranata, što čini 38,9% ukupne populacije u BiH. Uz to, sa stopom emigracije visokoobrazovanog stanovništva od 23,9% (ljekara 11,1%), BiH takođe zauzima jedno od vodećih mjesta u Evropi i svijetu.¹⁰

15. Procjenjuje se da oko 20 procenata osoba u dobi od 25 godina i više, koji imaju treći stupanj obrazovanja, i koji su porijeklom iz BiH, trenutno živi u nekoj od zemalja

OECD¹¹. Na emigracijska kretanja nakon rata u najvećoj mjeri su uticali politički razlozi i ona su uglavnom uključivala izbjeglice i tražioce azila. Danas su migracije isključivo ekonomske prirode i to visoko kvalifikovanog mladog kadra. Iako ne postoji dovoljno podataka o starosnoj, spolnoj i obrazovnoj strukturi emigracije iz BiH, postojeća istraživanja, statistički podaci i iskustvo koje MLJPI ima u saradnji s iseljeništvom ukazuje da je emigracija najvećim dijelom sastavljena od ekonomski najaktivnijeg stanovništva. Prosjek starosti bh. emigranata u SAD iznosi 30 godina, u Evropi 41 godinu, a u zemljama bivše Jugoslavije oko 38 godina.

16. U 2010. stopa odseljenog stanovništva na 1000 stanovnika FBiH je iznosila 10,19 (9,78 doseljeno); u Republici Srpskoj 7,55 i BD 10,6 (podatak za 2009) na 1000 stanovnika. Najveće emigracije (odseljeni) su iz Brčko Distrikta, te iz Kantona Sarajevo (22,48 na 1000 stanovnika Kantona u 2010), te iz Kantona Bosansko-Podrinjski (11,11%) dok je udio emigracija u ukupnom stanovništvu u preostalim kantonima oko 5-6 na 1000 stanovnika.

17. Primarne zemlje emigracije su Hrvatska, Njemačka, Austrija, Srbija, SAD, Slovenija, Švedska, Švicarska, Australija i Kanada¹². U 2005. BiH je imala 1.472.000 emigranata širom svijeta¹³, dok je iznos novčanih doznaka emigranata procijenjen na 2,5-3,7 milijardi USD godišnje ili 17-20% BDP. U 2009. BiH je bila na 7. mjestu u svijetu prema iznosu doznaka per capita¹⁴. Prema podacima Svjetske banke i Centralne banke BiH novčane doznake bh. iseljenika zadnjih godina iznose 13-20% bruto društvenog proizvoda BiH. Ukupan priliv novčanih doznaka u BiH je šest puta veći od ukupnih direktnih stranih investicija u BiH, odnosno tri puta je veći od ukupne međunarodne razvojne pomoći.¹⁵

18. Stopa neto migracija plus prilagodbe na 1.000 stanovnika na nivou prosjeka EU-27 iznosi 1,8 u 2009. i pokazuje trend smanjenja od 2000. Za BiH ne postoje podaci o neto stopi migracija, ali po trendovima drugih zemalja možemo pretpostaviti pravac migracionih kretanja.

3.3. Siromaštvo

1. Siromaštvo u BiH se prati pomoću Ankete o potrošnji domaćinstva (APD) koju Agencija za statistiku BiH izrađuje na trogodišnjoj osnovi. Prema prethodnim vremenskim razmacima između anketa, APD BiH se trebao izdati za 2010. godinu. Međutim, zbog tehničkih problema, APD BiH će se izraditi za 2011. godinu, a bit će objavljena u decembru 2011. S obzirom da se ovaj izvještaj dovršio u periodu koji prethodi ovom datumu, koriste se podaci iz 2007. godine, koji su u međuvremenu zastarjeli i zbog određenih ekonomskih uticaja sasvim sigurno i neprimjenjivi.

⁹ COM (2006) 571, usvojeno 12.10.2006, The demographic future of Europe-from Challenge to Opportunity
¹⁰ World Bank, Migration and Remittances Factbook, 2011

¹¹ World Bank (2009b: 238).

¹² Ratha & Xu (2008).

¹³ Ratha & Xu (2008).

¹⁴ Baza podataka iz Izvještaja o humanom razvoju, UNDP 2007.

¹⁵ Migracioni profil BiH, 2010.

2. Ipak, prema preliminarnim podacima APD BiH 2011, procijenjeno je da 17,9% stanovništva BiH živi u relativnom siromaštvu, što označava smanjenje relativnog siromaštva u odnosu na prethodnu APD BiH 2007. Tada je u relativnom siromaštvu živjelo 18,56% stanovništva (639.781 stanovnika u BiH), gdje su žene činile 51,5% stanovništva, a stopa relativnog siromaštva žena se procjenjuje na 15,78% u 2007. godini.

Tabela 2. Stanovništvo i indeks siromaštva u BiH – po entitetima i po spolu 2007.

	Broj stanovnika			Stopa siromaštva		
	Ukupno	Žene	Muškarci	Ukupno	Žene	Muškarci
BiH	3,447,156	1,762,908	1,684,248	18,56	15,78	19,32
FBiH	2,213,783	1,133,785	1,079,998	17,39	14,04	18,30
RS	1,166,173	595,124	571,049	20,23	18,93	20,60
BD	67,200	33,999	33,201	25,03	13,19	28,10

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Federalni zavod za statistiku, Republički zavod za statistiku RS-a, Anketa o potrošnji domaćinstva u BiH 2007 (APD 2007); Siromaštvo i uslovi života, decembar 2008.

4. Prema podacima APD 2007., siromaštvom su najugroženije sljedeće grupe: porodice s više od dvoje djece, stare osobe, osobe nesposobne za rad tj. osobe s invaliditetom, nezaposleni, osobe sa niskim stepenom obrazovanja. Stopa siromaštva varira u ovisnosti od starosti nositelja domaćinstva. Tri starosne skupine: 35-49, 50-64 i 65+ imaju učestalost siromaštva kako slijedi: 29,6% , 32% i 30,4%. Najviša stopa siromaštva je među kategorijom mladih odraslih osoba (naročito u FBiH), kao i među najstarijom populacijom (posebice u RS-u). S povećanjem broja djece u porodici raste i siromaštvo. Zbog boljeg upoznavanja trendova ranjivih skupina, potrebno je unaprijediti sistemsko praćenje i istraživanje položaja npr. osoba s invaliditetom, nacionalnih manjina, lica koja su značajno materijalno ili na drugi način oštećena ratnim zbivanjima, beskućnici, itd.

5. Prema podacima APD 2007., siromaštvom su najugroženije sljedeće grupe: porodice s više od dvoje djece, stare osobe, osobe nesposobne za rad tj. osobe s invaliditetom, nezaposleni, osobe sa niskim stepenom obrazovanja. Stopa siromaštva varira u ovisnosti od starosti nositelja domaćinstva. Tri starosne skupine: 35-49, 50-64 i 65+ imaju učestalost siromaštva kako slijedi: 29,6% , 32% i 30,4%. Najviša stopa siromaštva je među kategorijom mladih odraslih osoba (naročito u FBiH), kao i među najstarijom populacijom (posebice u RS-u). S povećanjem broja djece u porodici raste i siromaštvo. Zbog boljeg upoznavanja trendova ranjivih skupina, potrebno je unaprijediti sistemsko praćenje i istraživanje položaja npr. osoba s invaliditetom, nacionalnih manjina, lica koja su značajno materijalno ili na drugi način oštećena ratnim zbivanjima, beskućnici, itd.

6. APD 2007 pokazuje da je 22,9% stanovništva ugroženo ili u riziku od siromaštva, što s 18,5% siromašnih čini 41,5% stanovnika koji su siromašni ili su veoma blizu siromaštva.

3. Temeljem APD 2007., dobiveni su rezultati (riječ je o procjenama na bazi ankete na reprezentativnom uzorku od 9274 domaćinstava u BiH) prikazani u tabeli 2.

Tabela 3. Indeksi siromaštva, 2001., 2004., 2007. (procjena, %)

	2001.	2004.	2007.
Stopa siromaštva			
BiH	19,5	17,9	18,6
FBiH	16,3	18,5	17,4
RS	24,8	17,5	20,2
BD	-	7,9	25,0
Jaz siromaštva			
BiH	4,6	4,6	4,9
FBiH	-	4,9	4,5
RS	-	4,2	5,5
BD	-	1,7	7,1

Izvori: za 2001. - podaci iz Analize siromaštva Svjetske banke (2003), Anketa mjerenja životnog standarda za 2001; za 2004. - podaci iz APD za 2004; za 2007. - podaci iz APD za 2007. godinu.

7. Procijenjeni BDP *per capita* u BiH iznosio je 5.664 KM u 2007. godini. Stopa siromaštva se u periodu 2004-2007. godine nije značajno promijenila, tako da rast BDP *per capita* nije imao distributivni karakter prema siromašnim grupama stanovništva. Efekat socijalnih transfera na siromaštvo su neznatni. Naime, s potrošnjom od 4% BDP na socijalne transfere (civilne i vojne, isključujući beneficije po osnovu socijalnog osiguranja) BiH uspijeva da smanji svega 1,9% poena stope siromaštva. Razlog tome je neadekvatno usmjeravanje socijalnih transfera koji se većim dijelom prelivaju prema nesiromašnim. Radi poređenja, na nivou EU u prosjeku socijalni transferi smanjuju rizik od siromaštva za 38%¹⁶, sa značajnim varijacama na nacionalnom nivou, između 10-60% .

8. Bez obzira na to što još uvijek nisu dostupni podaci za 2011. godinu, može se reći da zbog niza faktora (globalna ekonomska kriza, visok postotak nezaposlenosti, veći broj neaktivnih od zaposlenih u radno sposobnom stanovništvu,

¹⁶ Evropska komisija. Komeserijat za zapošljavanje, socijalna pitanja i jednake mogućnosti. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=751&langId=en>

itd.), može se pretpostaviti da će se sa novim APD BiH moći očekivati da je broj i postotak siromašnih u stanovništvu ostao na istom nivou, čak i da se povećao do 2011. godine.

9. Popis stanovništva će se provesti u periodu od 1. do 15. oktobra 2013. godine, prema stanju na dan 30. Septembar 2013. što se smatra referentnim datumom popisa.

3.4. Socijalna isključenost

1. **Socijalna isključenost je mnogo širi pojam od siromaštva.** To je proces kojim se određeni pojedinci ili grupe potiskuju na rub društva, sprečava ih se u njihovim nastojanjima da žive pristojnim životom uz puno sudjelovanje u društvu zbog njihovog etničkog porijekla, vjerske pripadnosti, staleža u društvu, dobrih ili spolnih razlika, invalidnosti, finansijskih problema, nedostatka formalnog zaposlenja i obrazovanja, zaraženosti HIV virusom, migracionog statusa i mjesta prebivališta.¹⁷

2. Izvještaj o humanom razvoju se 2007. godine posvetio temi *socijalne uključenosti u BiH*. U tu svrhu, razvijena je metodologija za izračun Indeksa socijalne isključenosti, koji govore o različitim stupnjevima socijalne isključenosti. Indeksi su se računali samo za 2007. godinu.

3. **Indeks generalne socijalne isključenosti (HSEI)** posmatra međusobnu zavisnost životnog standarda, zdravstvenog statusa, obrazovanja, učestvovanja u društvu, pristupa službama i uslugama.¹⁸ Indeks generalne socijalne isključenosti za BiH pokazuje da je u 2006. godini 50,32% stanovništva u BiH socijalno isključeno u barem jednom od ovih oblika.

4. **Indeks ekstremne socijalne isključenosti (HSEI-1) procjenjuje da je krajnja socijalna isključenost stanovništva u BiH za 2006. iznosila 21,85%,** što znači da je oko 22% stanovništva BiH isključeno od najosnovnijih procesa i potreba. Vidljive su razlike između FBiH (24,53) i RS (20,01) te urbanog (19,75) i ruralnog (23,57) stanovništva.

5. **Indeks dugoročne socijalne isključenosti (HSEI-2) mjeri dio stanovništva koji ima ograničene izbore za poboljšanje vlastite situacije tj. da su u riziku od dugoročne isključenosti.** Vrijednost ovog indeksa za BiH u 2006. Iznosila je 47,31% , odnosno 47,31% stanovništva u BiH koji su zaposleni, a nalaze se u riziku da ostanu u kategoriji dugoročno socijalno isključenih. Za daljnje praćenje socijalne isključenosti u BiH potrebno je osigurati kontinuitet u izradi indeksa socijalne isključenosti.

Preporuke

Statistika	Rast populacije, projekcije nedostaju po spolu i starosnoj dobi
	Stopa neto migracija plus prilagodbe, na 1000 stanovnika
	Stopa ukupnih promjena, na 1000 stanovnika
	Ukupno očekivani vijek pri rođenju

¹⁷ DFID. (2005). Smanjenje siromaštva rješavanjem pitanja socijalne isključenosti, str.3

¹⁸ UNDP. (2007). Izvještaj o humanom razvoju 2007-Socijalna uključenost u BiH.

4. Socijalna politika u funkciji zapošljavanja

4.1. Uvod

1. **Socijalna politika u funkciji zapošljavanja ima za cilj pomoći pojedincu u razvijanju vještina i pružiti mu podršku na putu do zaposlenja i ekonomskog osamostaljenja kao osnove socijalne uključenosti.** BiH treba razviti pravičan sistem socijalne zaštite koji pruža materijalnu pomoć najugroženijim i najranjivijim kategorijama i istodobno potiče nezaposlene na aktivno traženje posla.

2. **BiH kao zemlja koja teži EU članstvu preuzela je obaveze da ispuni potrebne preduslove u ovoj oblasti.** Po zaljučenju Ugovora o stabilizaciji i pridruživanju (SAA), a u cilju jačanja ekonomske i socijalne kohezije u oblastima zapošljavanja, obrazovanja, obuke i socijalnog uključivanja, BiH ima mogućnost dobivanja podrške od EU za razvoj ljudskih potencijala.

4.2. Benchmark analiza

1. Benchmark analiza predstavlja BiH pozicioniranost u pogledu odabranih benchmark indikatora u odnosu na prosjek EU4 (Mađarska, Bugarska, Rumunija i Slovačka). Prosjek EU 4 je izjednačen sa 100, a vrijednost za BiH predstavlja udio u toj vrijednosti. Indeks 100 predstavlja "pokretni prosjek" odnosno prosjek EU4 koji se posebno izračunava za svaku godinu. Kada je za BiH vrijednost indeksa manja od 100 to znači da smo lošije pozicionirani od EU4 prosjeka, a ako je vrijednost veća od 100 to znači da smo bolje pozicionirani od EU4 prosjeka.

Tabela 4. Benchmark indikatori za socijalnu politiku u funkciji zapošljavanja

Benchmark Indeks EU4=100							
		2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stopa zaposlenosti (15-64)	Index	61,55	67,27	67,74	67,04	66,67	65,48
	%	36,7	40,7	40,1	39,0	38,7	38,5
Stopa nezaposlenosti (15-64)	Index	27,3	30,4	37,0	39,3	38,9	39,1
	%	29,60	24,00	24,50	27,70	28,00	28,6
Stopa dugoročne nezaposlenosti	Index	18,9	19,3	19,8	24,7	26,7	26,5
	%	25,08	20,22	20,05	22,37	22,3	22,9
Stopa aktivnosti žena (15-64)	Index	64,6	67,4	67,9	69,6	69,9	68,5
	%	37,8	39,5	39,7	41,1	41,2	41,0
Stope zaposlenosti mladih (15-24)	Index	57,0	71,5	74,1	65,6	62,6	51,1
	%	13,9	17,4	16,7	14	13,2	10,8

Izvor: ARS/LFS BH statistika i Eurostata

2. **BiH je bolje pozicionirana u 2012. nego u 2007. godini po svim benchmark indikatorima u sektoru socijalna politika u funkciji zapošljavanja osim po stopi zaposlenosti mladih.** Iako poboljšava svoju poziciju BiH ostaje najgore pozicionirana zemlja u pogledu svih benchmark indikatora, izuzev stope nezaposlenosti, gdje je Makedonija gore pozicionirana od BiH.

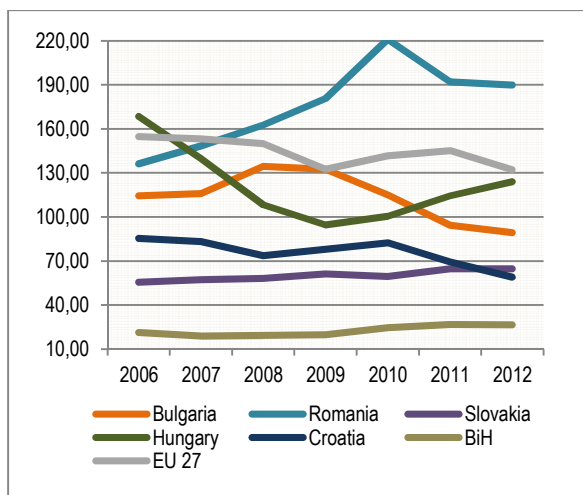
3. **Stopa dugoročne nezaposlenosti BiH (22,9% u 2012.g.) je skoro četiri puta veća od EU4 prosjeka (6,1% u 2012.g.).** Stopa zaposlenosti (15-64) je u 2012.godini iznosila 38,5% , pa je od prosjeka EU4 bila udaljena 34,5 indeksna poena. Stopa nezaposlenosti (15-64) u 2012.g. je iznosila 28,6% , a od prosjeka EU4 je

udaljena 60,9 indeksnih poena. Stopa aktivnosti žena (41,0%) je indikator koji je pozicioniran najbliže prosjeku EU4 (udaljenost od EU4 31,5).

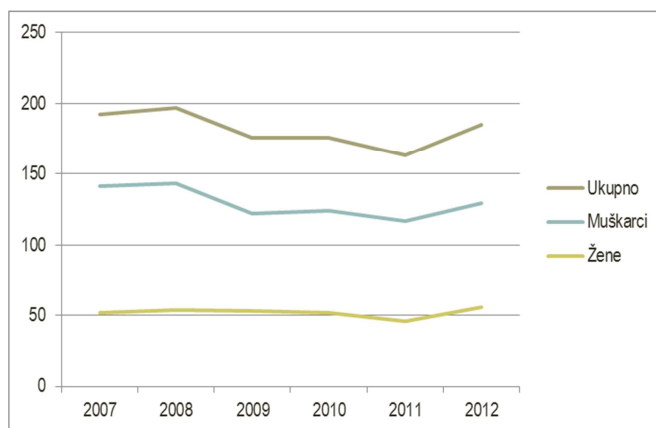
U EU u većini zemalja dolazi do smanjenja stope zaposlenosti mladih. To je također slučaj i u BiH, tako da je u 2012.godini stopa zaposlenosti mladih od 10,8% je najniža stopa koja je zabilježena od kad se mjeri (2006) .

Grafikon 7.

Stopa dugoročne nezaposlenosti BiH i komparatori, 2006-2012 (EU4=100)

Izvor: Eurostat, za BiH DEP kalkulacije na osnovu podataka iz ARS

Izvor: ARS

3.3. Zapošljavanje – Analiza trendova

1. **Stopa aktivnosti stanovništva bilježi blagi rast (2012/2007).** U 2012. stopa aktivnosti je iznosila 44,0%, tako da se povećala za 0,6 procentni poen (p.p.) u odnosu na 2007, a ostala je nepromijenjena u odnosu na prethodnu godinu. Broj neaktivnih je veći od radne snage; 2011. je neaktivnih bilo 1.436.000, a radne snage 1.130.000. Niska aktivnost karakteristična je za žene, mlade (15-24), dob 50-64 i osobe s osnovnim i nižim obrazovanjem.

2. **Stopa nezaposlenosti (15+),** prema ARS, u 2012. iznosi 28% i povećava se od 2008. godine. Stopa nezaposlenosti žena se povećala u odnosu na prethodnu godinu (30,7% vs.29,9%), dok je stopa nezaposlenosti muškaraca povećana za 0,3 p.p. u 2012/2011 godini i 2012 iznosi 26,4% .

3. **Stopa zaposlenosti (15+) se smanjuje.** Ona je, prema ARS, iznosila 31,7% u 2012. godini (smanjenje za 0,2 p.p. u odnosu na 2011). Veće smanjenje u pogledu stope zaposlenosti bilježe žene (0,4 p.p.) nego muškarci (0,2 p.p.)

4. **Udio samozaposlenih u ukupno zaposlenim u BiH povećao.** Posmatrajući period 2007-2012, udio samozaposlenih u ukupnom broju zaposlenih je najveći u 2012.g. (22,7%), dok je prethodne godine iznosio 20%. Broj samozaposlenih je u 2012g. iznosio 185 hiljada a prethodne godine 163 hiljade, što predstavlja povećanje za 22 hiljade. U FBiH broj samozaposlenih se povećao za 17 hiljada, a u RS-u za 4 hiljade, dok je u BD za 1 hiljadu. Uočljiva je i razlika između polova, jer samozaposlenih muškaraca je 2,3 puta više nego samozaposlenih žena.

Grafikon 8. Broj samozaposlenih u BiH (2007-2012), po spolu

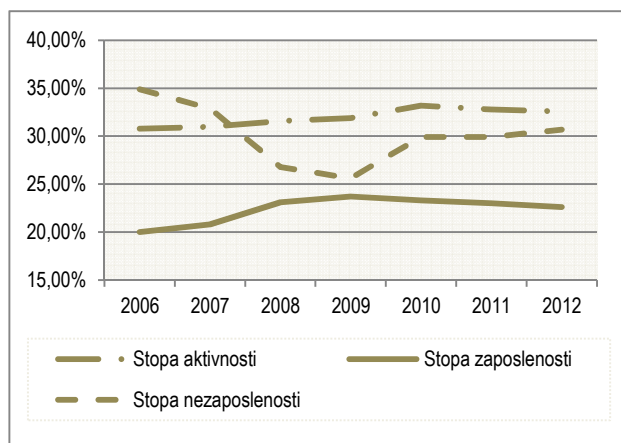
5. **Minimalna plata 2011. godine u FBiH je 357 KM (1,95 KM po satu neto plata) i 370 KM u RS-u.** U 2010. godini u RS-u došlo je do izmjene iznosa minimalne plate. Opštim kolektivnim ugovorom u RS-u od jula 2010. godine definisana je minimalna plata u iznosu od 370 KM (15,6% više u odnosu na 2009. godinu), osim za grane tekstila i obuće gdje je kao i prethodne godine ostala 320 KM. U FBiH u 2010. godini minimalna plata, ostala je nepromijenjena u odnosu na prošlu godinu i iznosi 343,6 KM (prema dogovorenoj minimalnoj satnici od 1,95 KM), a minimalna osnovica za obračun plata i doprinosa je 360 KM.

6. **Problem neaktivnosti je od posebnog značaja** radi njegove veličine, budući da je broj neaktivnih veći od radne snage, tj. u 2012. neaktivnih je bilo 1.436.000, a radne snage 1.130.000.¹⁹ **U BiH niska aktivnost je karakteristična za žene, za mlade (15-24), za dob 50-64 i za osobe koje imaju osnovno i niže obrazovanje.** Prema Anketi o radnoj snazi (ARS) 2012., više od polovine žena u radno sposobnoj dobi ima završenu osnovnu školu i niže od osnovne škole, a samo 10% žena iz ove kategorije je zaposleno. Za razliku od žena, više od polovine radno sposobnih muškaraca ima završenu srednju školu, a skoro 50% muškaraca iz ove kategorije je zaposleno.

7. **Žene u BiH vrlo su malo zastupljene na tržištu rada.** U 2012. je svega 22,6% radnosposobnih žena bilo zaposleno. Stopa zaposlenosti žena u 2012. je od 2009 godine u stalnom opadanju . Stopa nezaposlenosti iznosi 30,7% (26,4% kod muškaraca) i bilježi konstantan rast od 2009.godine kada je iznosila 25,6%. Stopa aktivnosti žena iznosi 32,6% u 2012. (56,4% kod muškaraca). Stopa aktivnosti bilježi blagi trend pada iz godine u godinu u periodu 2010-2012 na bh. nivou.

¹⁹ Anketa o radnoj snazi (ARS)

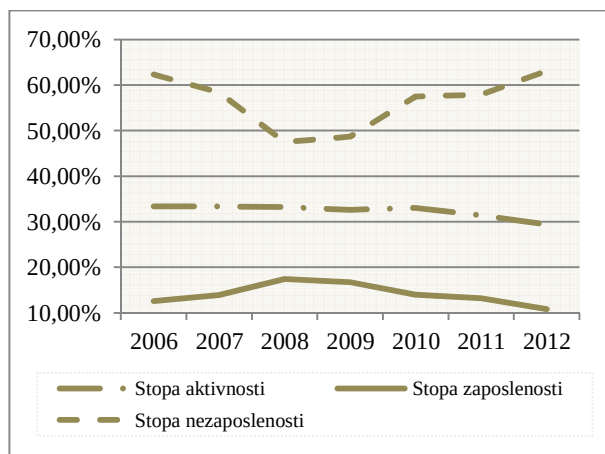
Grafikon 9. Mjere tržišta rada za žene u BiH (2006-2012)

Izvor: ARS

8. U 2012. je svega 10,8% mladih (15-24) u BiH bilo zaposleno, što predstavlja pad od 2,4 p.p. u odnosu na prethodnu godinu. Stopa zaposlenosti je dosegla vrhunac u 2008. sa 17,4% . Stopa nezaposlenosti mladih u 2012. (63,1%) veća je za 5,2 p.p nego u 2011. godini. Najniža stopa nezaposlenosti je zabilježena u 2008. godini, od kada bilježi blagi porast. Stopa aktivnosti mladih iznosi 29,4% u 2012, što se djelimice objašnjava time da je dio mladih još u procesu školovanja

Grafikon 10. Mjere aktivnosti mladih u BiH (2006-2012)

Izvor: ARS

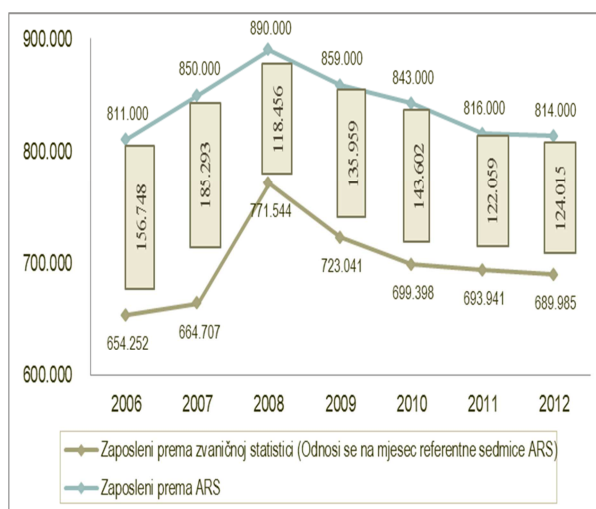
9. Zakonski osnov za zapošljavanje i rehabilitaciju osoba s invaliditetom je usvojen u oba entiteta²⁰ te obavezuju na osnivanje fondova za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom. Preko ovog fonda u RS-u usmjeravaju se programi zapošljavanja OSI kroz subvencionisanje zapošljavanja i samozapošljavanja ovih lica. S obzirom da je isti zakon usvojen u Federaciji u 2010., dalje je neophodno pripremiti plan njegove implementacije. Fond

za zapošljavanje FBiH godišnje uplaćuje novac Fondu za profesionalnu rehabilitaciju u cilju aktiviranja osoba sa invaliditetom na tržište rada i njihovu profesionalnu rehabilitaciju.

10. Razlika između administrativne i realne stope nezaposlenosti je značajana. Javlja se zbog prava koja ostvaruju nezaposlene osobe, posebno na zdravstveno osiguranje u slučaju nezaposlenosti. Jaz između stope se vremenom smanjuje, s 23,2 procentna poena u 2007. na 16,0 procentna poena u 2012.

11. Osim ukupnog pada zaposlenosti, kako administrativne tako i anketne, ovaj period je također zabilježio i ponovno povećanje razlike između administrativno zaposlenih i anketno zaposlenih. Međutim, zbog opšteg ekonomskog usporavanja, 2009. godina bilježi značajan pad u zapošljavanju, kao i povećavanje jaza između administrativno i anketno zaposlenih. Uzimajući u obzir definicije administrativno i anketno zaposlenih možemo reći da oko 124 hiljade anketno zaposlenih nisu administrativno zaposleni tj. predstavljaju zaposlene u sivoj ekonomiji.

Grafikon 11. Zaposlenost administrativna vs anketna u BiH.

Izvor: ARS i BHAS administrativno zaposleni za mjesec u kojem je bila referentna sedmica ARS-a

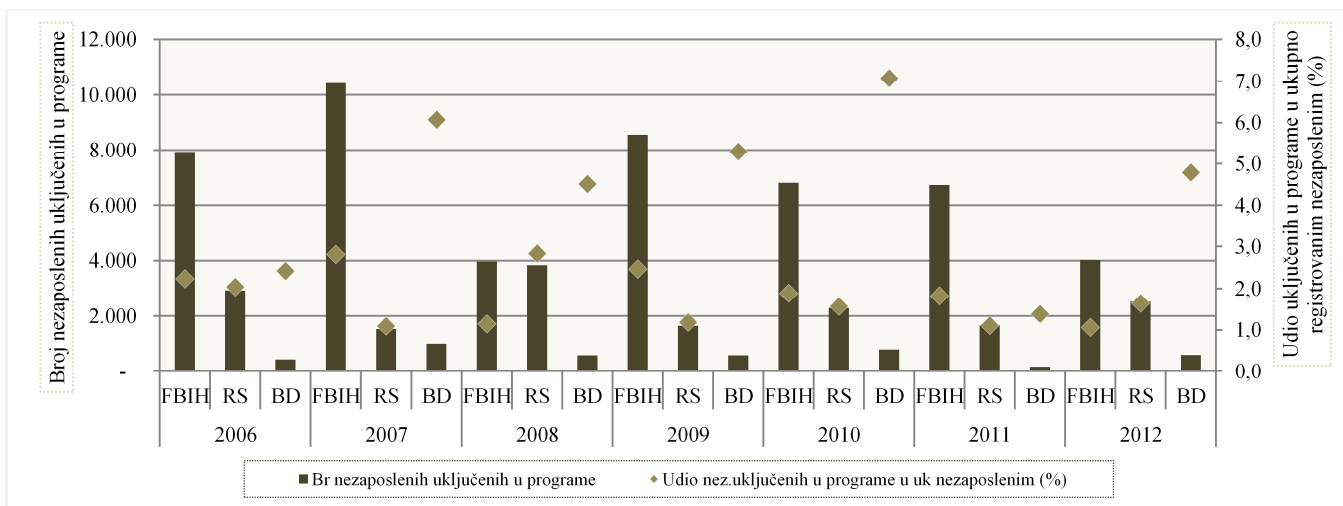
²⁰ Zakoni o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom.

12. **Izdvajanja na programe zapošljavanja po registrovanom nezaposlenom su najmanja u FBiH.** Iznosila su 13 KM u 2012., što predstavlja najniži iznos po registrovanom nezaposlenom u

periodu 2006-2012. U RS-u su 2012. iznosila 79 KM, a. BD je 2012. izdvajao 431KM.

13. **Smanjuje se udio nezaposlenih uključenih u mjere zapošljavanja u ukupnom broju nezaposlenih.** U 2012. je iznosio 1,311%, dok je 2007. iznosio 2,459.

Grafikon 12. Udio uključenih u programe zapošljavanja u ukupno registrovanim nezaposlenim, entiteti i BD, (2006-2012)

Izvor: DEP kalkulacije na osnovu dostavljenih podataka od Agencije za rad i zapošljavanje

14. U zemljama EU **potrošnja na pasivne mjere** u 2010. se kretala u rasponu 0,31 (UK) -3,11% BDP (Španija); u prosjeku su kod EU-27 iznosila 1,025% BDP, dok su u **BiH u 2009. iznosila 0,612% BDP**. Potrošnja na pasivne mjere se smanjuje tako da je 2010. iznosila 0,515%, a 2011. godine 0,465%.

15. U BiH entiteti zavodi i BD su potrošili 59,2 miliona KM na novčane naknade za nezaposlena lica, što predstavlja povećanje od 6,2 miliona KM u odnosu na prethodnu 2011. godinu.

16. U FBiH visina novčane naknade, zavisno od vremena provedenog na radu, utvrđuje se u trajanju 3-24 mjeseca. U RS-u visina novčane naknade zavisi od dužine radnog staža i prosječne plate koju je nezaposleno lice ostvarilo u posljednja tri mjeseca rada. Trenutna situacija u FBiH izjednačava nezaposlene koji su imali različitu visinu primanja nezaposlena osoba primat će oko 350 KM u slučaju nezaposlenosti, što **obeshrabruje osobe koje su imale nižu platu da aktivno traže posao**).

Preporuke – Zapošljavanje

Statistika	Uspostaviti sistem praćenja neaktivne populacije
	Uspostaviti indikatore koji dovode u vezu nezaposlenost i socijalnu zaštitu: a) Ukupna potrošnja na socijalnu zaštitu (usklađeno s EU metodologijom) b) Ukupna potrošnja na pasivne mjere zapošljavanja (usklađeno s metodologijom EU) c) Ukupna potrošnja na aktivne mjere zapošljavanja (usklađeno s metodologijom EU) d) Odnos prosječnih primanja i prosječnih socijalnih beneficija i odnos prosječnih primanja i potrošačke korpe
Analize	Vršiti evaluaciju pravilnog targetiranja aktivnih mjera zapošljavanja, kao i koliko dugo se zaposlena osoba putem mjera zapošljavanja zadržava na tom poslu
	Provesti istraživanje o uslovima rada s gender aspekta sukladno ILO konvencijama
Ukupni smjer	Pripremiti smjernice poboljšanja položaja mladih u oblasti zapošljavanja sukladno smjernicama i preporukama EU politike za mlade; omogućiti part-time poslove u toku školovanja

	Pripremiti smjernice za stvaranje okruženja i razvoj socijalnog preduzetništva
	Razviti djelotvorne aktivne mjere za tržište rada kako bi se pomoglo u suzbijanju dugoročne nezaposlenosti za sve ranjive grupe
	Pojačati vezu obrazovanja i tržišta rada, razviti i implementirati mjere za razvijanje kompetencija i vještina za tržište rada koje su za BiH definisane 2010. ²¹ ; podržati procese cjeloživotnog učenja; definisati efikasne mjere i finansijske izvore na svim nivoima vlasti za zaštitu kategorija stanovništva koji zbog ekonomske krize mogu dospjeti u kategoriju ugroženih
	Poboljšanje mogućnosti za veće zapošljavanje i samozapošljavanje žena i OSI kao uslov za smanjenje njihovog siromaštva i sprečavanja socijalne isključenosti

²¹ Vidi u Izvjestaju dio koji se odnosi na kompetentnost ljudskih resursa.

4.4 Socijalna zaštita – Analiza trendova

1. Broj punoljetnih korisnika socijalne zaštite je opao u 2011. godini (482.228) u odnosu na 2010. godinu (498.828), dok je broj maloljetnih korisnika korisnika porastao (2010. godine 170.594; a 2011. godine 173.791). No, evidentan je stalni trend pada broja odraslih korisnika pomoći za osposobljavanje za rad i privređivanje, kao i za uključivanje u radni odnos i ostale oblike rada.
2. Broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite raste, a pritom je posebno zabrinjavajuće da je zanemariv broj mladih korisnika socijalne zaštite u kategoriji uključivanje u radni odnos i ostale oblike rada, dok je broj maloljetnih korisnika kategorija za pomoć za osposobljavanje i privređivanje i osposobljavanje za rad i privređivanje samo neznatno rastao.
3. Budžet vlade FBiH za socijalnu zaštitu za 2012. godinu iznosio je 750,1 miliona KM, što predstavlja smanjenje potrošnje od 1,4%, odnosno 10,1 miliona KM u odnosu na budžet za 2011. godinu. **Tekući i kapitalni transferi kod Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata za 2013. godinu planirani su u iznosu od 343,2 miliona KM, što je na nivou sredstava iz Budžeta Federacije BiH za 2012. godinu. Potrošnja na sektor socijalne**
- zaštite kao udio u BDP-u FBiH za 2012. godinu iznosi 3,99% BDP-a FBiH.
4. U FBiH potrošnja na socijalnu zaštitu (isključujući stavke socijalnog osiguranja) je rasla, prije svega, zbog porasta transfera prema neratnim invalidima te uvođenjem prava za demobilisane borce. Najveći dio transfera pojedincima, posebno na nivou FBiH, čine isplate i transferi borcima (19,6% ukupne potrošnje sredstava iz budžeta za 2012. godinu). Ukupna izdvajanja na transfere pojedincima, uključujući i transfer za civilne žrtve rata u budžetu za 2012. planiran je na nivou od 487,9 miliona KM. Najveći dio ovih rashoda predstavljaju socijalna davanja u ukupnom iznosu od 540,0 miliona KM po osnovu:
 - Isplate ratnim vojnim invalidima (315,0 miliona KM u 2012.)
 - Transfer za implementaciju Zakona o posebnim pravima dobitnika ratnih priznanja (14,5 miliona KM u 2012.)
 - Isplate civilnim žrtvama rata (29,0 miliona KM u 2012.)
 - Transferi raseljenim licima i izbjeglicama (19,8 miliona KM u 2012.)
 - Transfer za lica s invaliditetom - neratni invalidi (108,1 miliona KM u 2012.)

Tabela 5. Transferi pojedincima (grantovi) iz budžeta Vlade FBiH, 2007-2011 (u milionima KM)

Transferi pojedincima	2008	2009	2010	2011	2012
Ratni vojni invalidi	360,2	368,3	301.6	326.2	315.0
Civilne žrtve rata	45.0	40.0	30.0	30.0	29.0
Neratni invalidi	157.7	157,7	150.0	-	-
Izbjegllice i raseljena lica	32,3	30.0	24.0	19.6	19.8
Osobe s invaliditetom	157.7	157.7	150.0	105.0	108.1
Demobilisani borci i članovi porodica	26.5	26.5	16.5	14.5	-

Izvor: Dokument okvirnog budžeta FBiH: 2010-2012, 2011-2013, 2012-2014, 2013-2015.

Tabela 6. Izdvajanja za socijalnu zaštitu RS (u ,000)

	2007	2008	2010	2011	2012
Borački dodatak	6.500	12.000	12.000	12.000	40.000
Pomoć pojedincima		156.8	668	162	-
Zdravstvenu zaštitu boraca, vojnih invalida, PPB i CŽR	2.000	2.000	2.000	2.000	1.990
Porodične invalidnine	-	-	81.906	84.950	86.750
Lične invalidnine	-	-	64.094	64.500	66.700
Vojne invalidnine	123.030	127.030	-	-	-
Civilne invalidnine	8.871	7.871	6.600	7.100	6.700
Izdvajanja za porodice poginulih boraca i invalidima	2.800	2.800	1.800	-	-

Zdravstveno osiguranje izbjeglica, raseljenih lica i povratnika	600	600	450	450	320
Rješavanje problema izbjeglica i prognanika	7.000	6.684	5.500	500	2.000

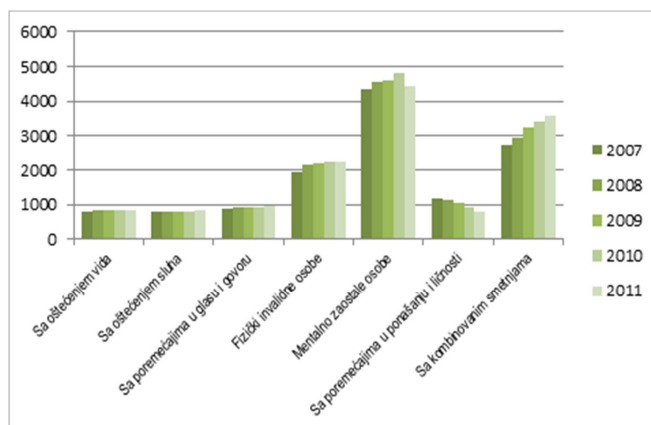
Izvor: Vlada RS, Budžet 2007, 2008, 2010, 2011, 2012.

5. U Republici Srpskoj su u 2011. godini čak 350.544 osobe primale neki od oblika socijalne pomoći, od čega je punoljetnih korisnika bilo 70,2 posto, a maloljetnih 29,8 posto. U odnosu na 2010. godinu, označava mali porast od 0,1%. Broj punoljetnih korisnika socijalne pomoći je, nakon stalnog rasta u periodu od 2007. do 2010., zabilježio blagi pad u 2011., ali, nasuprot tome, broj maloljetnih korisnika u toj godini povećao se za oko 5% u odnosu na 2010. Najveći broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite ima između sedam i 14 godina. Posmatrano po kategorijama, najviše maloljetnih korisnika u 2011. bilo je iz kategorije ugroženih porodičnom situacijom i to njih 44,2%. Iz iste kategorije bilo je najviše djece čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje i djece čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama. U 2011. jedan od oblika pružanja socijalne zaštite dobilo je ukupno 245.929 punoljetnih osoba, a od čega je najviše starih osoba preko 65 godina starosti. U periodu od 2007. do 2010. broj punoljetnih korisnika stalno je rastao, dok je u 2011. došlo do smanjenja za oko 5% u odnosu na 2010. Najzastupljeniji su oni punoljetni korisnici koji se nalaze u stanju različitih socijalno-zaštitnih potreba (52,7 %) i oni koji nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje (27,3 %).

6. Transferi pojedincima na svim nivoima vlasti u 2012. godini procjenjuju se na 934,1 miliona KM, što je više za 28,1 milion KM u odnosu na 2011. godinu, odnosno za 3,1 posto u odnosu na ova izdvajanja u 2011. godini. Učešće ove vrste rashoda u ukupnoj potrošnji za 2012. godinu iznosi 26,6%. Najznačajnija izdvajanja unutar ove vrste troškova odnose se na sredstva za isplatu penzija, transfere ratnim vojnim invalidima i civilnim žrtvama rata, te izbjeglicama i raseljenim osobama.

7. Broj evidentiranih korisnika prava po svim osnovama invalidnosti u oba entiteta procjenjuje se na blizu 200.000 korisnika socijalne pomoći po osnovu ratnih prava, iako niko ne zna tačan broj neratnih invalida u BiH. No, obje populacije kroz svoja primanja iz budžeta na svim nivoima vlasti povlače više od milijardu KM. To je svaka sedma konvertibilna marka iz ukupnih javnih sredstava kojima raspolaže cijela BiH. U taj iznos nisu uključena sredstva iz doprinosa i fondova.

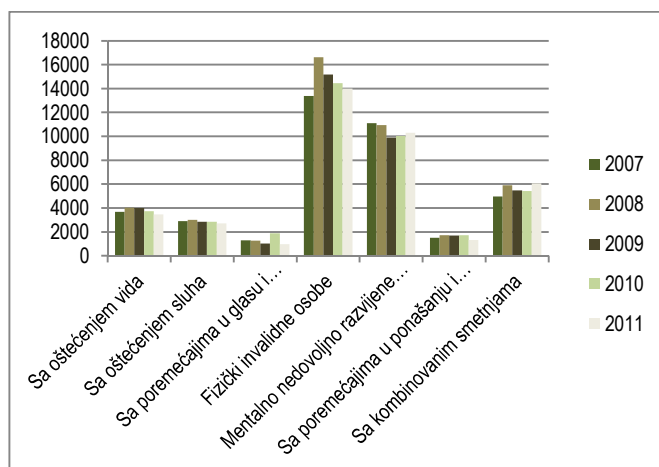
Grafikon 13. Broj maloljetnih osoba s invaliditetom korisnika socijalne zaštite

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita.

8. Objedinjen podatak o broju invalida korisnika prava po svim osnovama invalidnosti nije dostupan. Dostupan je broj punoljetnih korisnika socijalne zaštite i tu je evidentan trend rasta. Identična situacija je i kada govorimo o trendu za maloljetne korisnike socijalne zaštite. Poređenje pokazatelja za broj invalida korisnika socijalne zaštite također pokazuje trend rasta za period 2006-2011., i to po svim kategorijama invalidnosti i za maloljetne i za punoljetne invalide.

Grafikon 14. Broj punoljetnih osoba s invaliditetom korisnika socijalne zaštite

9. Finansiranje mjera socijalne sigurnosti u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini je ispod evropskog prosjeka i prosjeka u regionu, a izdvajanja za boračko-invalididsku zaštitu čine dvije trećine ukupnih socijalnih davanja. Dio prava osoba s invaliditetom iz penzijsko-invalidskog osiguranja "dislociran" je u sistem socijalne zaštite, čime su osobe s invaliditetom dovedene u daleko lošiji položaj.

Preporuke – Socijalna zaštita

Statistika	Ojačati statistički sistem radi osiguranja podataka u skladu s EU principima i Eurostat metodama, s naglaskom na indikatore praćenja položaja ranjivih grupa.
	Metodološki usaglasiti sistem praćenja socijalne zaštite sa EU metodologijom kako bi indikatori bili uporedivi sa EU 27.
Analize	Evaluirati efikasnost politika socijalne zaštite (kako bi se više resursa usmjerilo na aktivne mjere socijalnog uključivanja) i pripremiti program postepenog smanjenja pasivnih mjera socijalnih pomoći u programima zapošljavanja i socijalnih beneficija za radno aktivno stanovništvo i povećale socijalne investicije.
	Izvršiti analizu razloga neupisivanja djece u predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.
Politike i smjernice	Intenzivirati aktivnosti na razvoju javno-privatnog partnerstva uz razvijanje odgovarajućeg pravnog okvira za JPP u skladu s EU standardima u oblasti socijalne zaštite, te promoviranje investiranja u inovativna partnerstva koja predviđaju značajan uticaj na socijalnu zaštitu i inkluziju i koordiniranje javnih i privatnih izvora finansiranja.
	Spriječiti i eliminisati diskriminaciju na osnovu spola (direktnu i indirektnu) u oblasti rada i zapošljavanja, obrazovanja i tržišta rada kroz osnaženje institucionalnog okvira i adekvatnu provedbu zakona, te pružanje jednakih mogućnosti muškarcima i ženama na tom planu kroz odgovarajuće, finansijski održive, prilagodljive i učinkovite politike i mjere socijalne zaštite i politike uključivanja.

5. Poboljšati položaj porodica sa djecom

5.1. Uvod

1. Otežane prilike odrastanja mogu dovesti do smetnji u psihofizičkom razvoju, socijalnoj isključenosti, zdravstvenoj ugroženosti, lošijem obrazovanju i sklonosti kriminalu. Djeca su najranjiviji dio društva jer ne mogu unaprijediti svoj položaj sama budući da ovise o porodici i zajednici. Različite vrste lišenosti (ishrana, zdravstvena njega, obrazovanje i sigurnosti), nasilje u porodici itd. mogu rezultirati međugeneracijskim prijenosom siromaštva te sklonostima prema kriminalu i zapadanju u različite vrste ovisnosti. Porodica predstavlja ključni stub optimalnog razvoja. Stoga, poboljšanje položaja ugroženih porodica s djecom predstavlja osnovu poboljšanja socijalnog razvoja djece.

2. Koncept dječije socijalne zaštite u ovom izvještaju obuhvata osnovne pokazatelje dječije dobrobiti kao i specifičnu ovisnost djece o odgovornostima roditelja i države, naročito u oblastima socijalne pomoći, zdravstva i obrazovanja kao ključnih faktora koji doprinose dobrobiti djece.

3. Prema posljednjim podacima Ankete o potrošnji domaćinstva (2007), u BiH ima 745.000 djece do 18 godina, što čini 21,6% stanovništva. Od 1.054.613 domaćinstava 40,01% čine bračni parovi sa djecom, a 7,1% samohrani roditelji s djecom.

5.2. Benchmark analiza

1. Benchmark analiza predstavlja BiH pozicioniranost u pogledu odabranih benchmark indikatora u odnosu na prosjek EU4 (Mađarska, Bugarska, Rumunija i Slovačka). Prosjek EU 4 je izjednačen sa 100, a vrijednost za BiH predstavlja udio u toj vrijednosti. Indeks 100 predstavlja "pokretni prosjek" odnosno prosjek EU4 koji se posebno izračunava za svaku godinu. Kada je za BiH vrijednost indeksa manja od 100 to znači da smo lošije pozicionirani od EU4 prosjeka, a ako je vrijednost veća od 100 to znači da smo bolje pozicionirani od EU4 prosjeka.

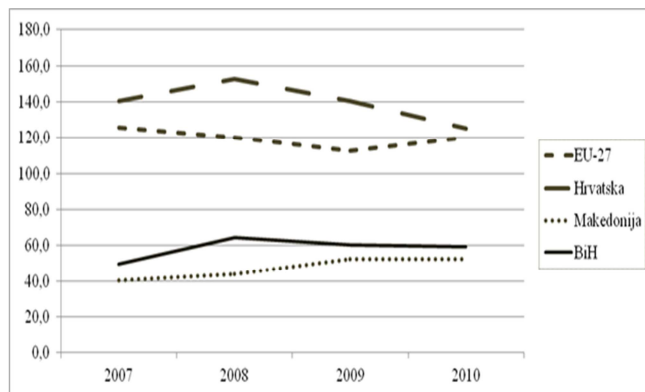
Tabela 7. Benchmark indikatori za porodice sa djecom

Indikator		Izvor	2007	2008	2009	2010
Udio djece (0-17) koja žive u domaćinstvima u kojima niko ne radi	Indeks	BiH kalkulacije na osnovu LFS-a	49,9	64,5	60,3	59,4
	%		23,7	17,1	19,1	21,6
Umrli djeca od 0-4 godine na 1.000 živorođene djece	Indeks	DEP*	125,37	116,60	120,49	119,35
	%		7,92	7,87	7,38	7,52

* kalkulacije na osnovu podataka o broju umrlih od 0-4 godine i živorođenoj djeci od EUROSTAT

2. Kad je u pitanju udio djece u domaćinstvima bez zaposlenih, BiH je bolje pozicionirana samo od Makedonije. U BiH u 2010. godini 21,6% djece živi u domaćinstvima u kojima niko ne radi, a u EU27 10,7% djece živi u domaćinstvima u kojima niko ne radi. Iako je BiH udaljena za 40 indeksnih poena od prosjeka EU4, ona je u odnosu na 2007. poboljšala svoju poziciju.

Grafikon 15. Udio djece od 0-17 godina koja žive u domaćinstvima bez zaposlenih

Izvor: Eurostat ARS, za BiH kalkulacije na osnovu ARS

3. Glede smrtnosti djece 0-4 godina starosti na 1.000 živorođenih, BiH je bolje pozicionirana od EU4 prosjeka. Stopa smrtnosti djece u BiH ima trend smanjivanja u periodu 2006-2009 te iznosi 7,52 promila (2010). I BiH i EU4 bilježe rast smrtnosti djece 0-4 godine starosti na 1.000 živorođenih, ali u BiH rast je veći tako da je BiH, iako bolje pozicionirana od EU4 prosjeka, pogoršala svoju poziciju u 2010. godini.

5.3. Analiza trendova

1. Stopa siromaštva je najveća kod domaćinstava s troje i više djece, i iznosi 43,2%²². Regionalne razlike u stopama siromaštva u FBiH značajno se razlikuju po kantonima. Stopa siromaštva (apsolutna) djece je najniža u Kantonu Sarajevo (9,6%) i u Zapadnohercegovačkom kantonu (10,4%), dok je najveća u Bosansko-podrinjskom (36,8%) i Tuzlanskom kantonu (35,8%).

Tabela 8. Stopa siromaštva domaćinstava po broju djece, 2007.

Stopa siromaštva domaćinstava s 1 djetetom (%)	BiH	20,08
Stopa siromaštva domaćinstava s 1 djetetom, %	FBiH	18,48
Stopa siromaštva domaćinstava s 1	RS	23,15

²² APD 2007.

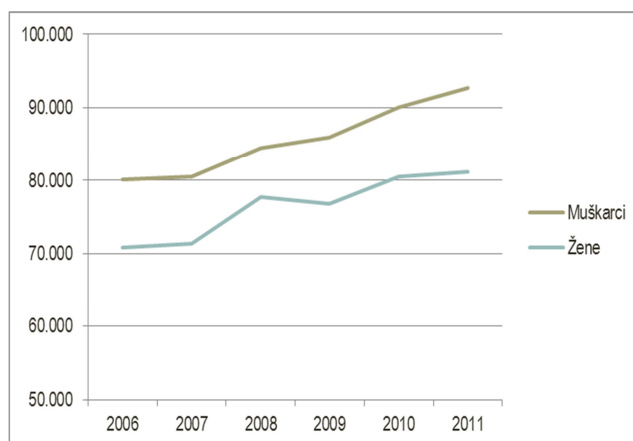
djetetom, %		
Stopa siromaštva domaćinstava s 1 djetetom, %	BD	36,99
Stopa siromaštva domaćinstava s 2 djece (%)	BiH	30,66
Stopa siromaštva domaćinstava s 2 djece, %	FBiH	30,83
Stopa siromaštva domaćinstava s 2 djece, %	RS	29,83
Stopa siromaštva domaćinstava s 2 djece, %	BD	36,8
Stopa siromaštva domaćinstava s 3 ili više djece (%)	BiH	43,02
Stopa siromaštva domaćinstava s 3 djece ili više djece, %	FBiH	41,44
Stopa siromaštva domaćinstava s 3 djece ili više djece, %	RS	46,19
Stopa siromaštva domaćinstava s 3 djece ili više djece, %	BD	51,9

Izvor: Anketa o potrošnji domaćinstva, 2007.

2. Postoji porast broja djece u predškolskom obrazovanju. Nažalost, podaci o pokrivenosti djece predškolskim obrazovanjem nisu dostupni ni teritorijalno, ni urbano-ruralno, ali nakon popisa stanovništva podatak o pokrivenosti djece predškolskim obrazovanjem će biti dostupan.

3. Raste broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite. Njihov ukupan broj je iznosio 173.791 u 2011., što čini 26% ukupnog broja korisnika socijalne zaštite. Udio žena maloljetnih korisnika (47%) je nešto niži u odnosu na muške korisnike (53%).²³ Broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite je u period 2006-2011. narastao za skoro 23 hiljade korisnika od čega 12.6 hiljada je povećanje muških korisnika, a 10,3 čini povećanje ženskih korisnika.

Grafikon 16. Porast maloljetnih korisnika socijalne zaštite

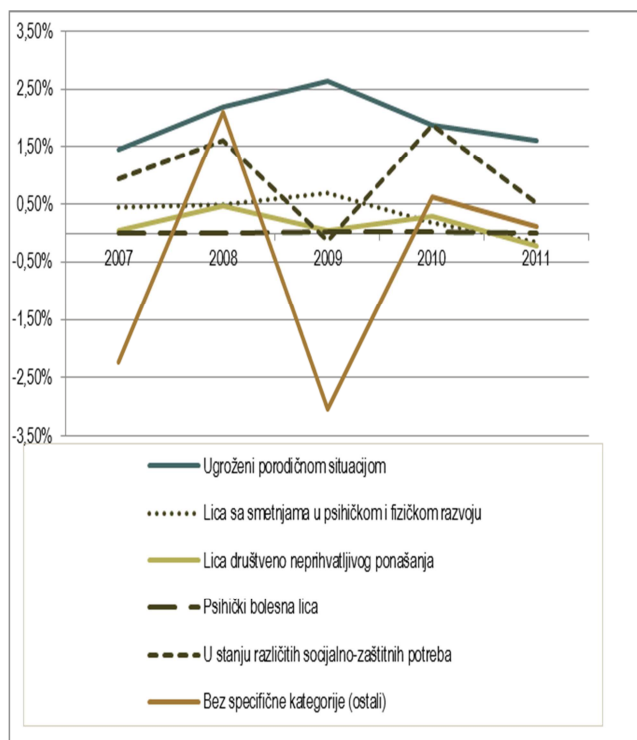
Izvor: BHAS, Socijalna zaštita

4. Ukupna stopa rasta maloljetnih korisnika socijalne zaštite u 2011.godini u odnosu na prethodnu

²³ Agencija za statistiku BiH. Tematski bilten, Socijalna zaštita

iznosi 1,87%. Najveći doprinos rastu maloljetnih korisnika socijalne zaštite daju osobe ugrožene porodičnom situacijom (1,62 p.p) i lica u stanju različitih socijalno zaštitnih potreba. Najveći doprinos smanjenju zabilježili su maloljetnici društveno neprihvatljivog ponašanja.

Grafikon 17. Maloljetni korisnici socijalne zaštite BiH, doprinosi stopi rasta, 2007-2011

Izvor: DEP kalkulacije na osnovu raspoloživih podataka iz BHAS

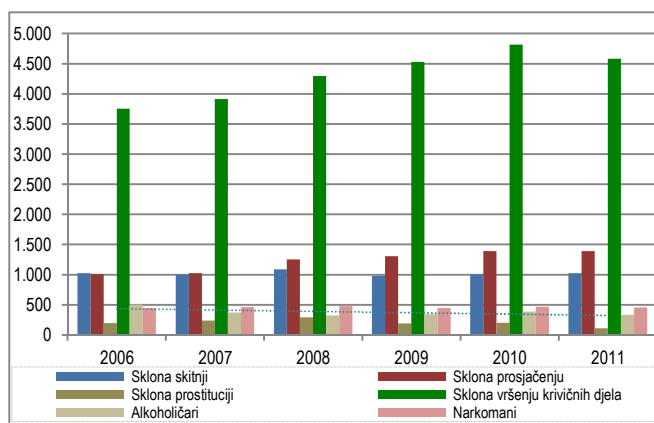
5. Raste broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite ugroženih porodičnom situacijom (76.599 u 2011. u odnosu na 73.839 u 2010). Lica ugrožena porodičnom situacijom su djeca bez roditeljskog staranja,²⁴ djeca roditelja koji zanemaruju ili zlostavljaju djecu, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djeca čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda i odgojno zanemarena djeca.

6. Najznačajni udio u ugroženi porodičnom situacijom predstavljaju maloljetnici čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda (79% u 2011), zatim djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama (10% u 2011). Djeca roditelja koja nemaju dovoljno prihoda bilježe svake godine rast od 2006.godine (46 hiljada), da bi ih 2011 godine bilo 60 hiljada.

7. Maloljetni korisnici socijalne zaštite koji su vaspitno zanemareni i zapušteni bilježe značajnu spolnu razliku. Udio muškaraca čini skoro 67% u ukupno vaspitno zanemarenoj i zapuštenoj djeci.

8. Broj maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja je u se smanjio za 367 korisnika u odnosu na prethodnu godinu. Osobe društveno neprihvatljivog ponašanja su: osobe sklone skitnji, prosjačenju, prostituciji, vršenju krivičnih djela, alkoholičari i narkomani. U ovoj skupini maloljetnih korisnika socijalne zaštite najviše je onih koji su **skloni vršenju krivičnih djela (58%), kojih je u 2011. bilo 4.585.** Čak 87% maloljetnika koji su sklona vršenju krivičnih djela su muškarci.

Grafikon 18. Maloljetni korisnici socijalne zaštite BiH, doprinosi stopi rasta, 2007-2011

Izvor: BHAS, Socijalna zaštita

9. Prema informacijama koje raspolaže Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, u toku 2010.g. evidentirano je 5087 slučajeva nasilja nad djecom u omjeru 60% djevojčice i 40% dječaci žrtve, dok je u 2009.g. evidentirano 1.394 u omjeru 51% djevojčice i 49% dječaka žrtava. Nasilje u porodici je oblas čije sistemsko praćenje treba unaprijediti. Veći broj prijava nasilja u porodici u 2010.g. u odnosu na 2009 može značiti da su žrtve nasilja u porodici ohrabrenije da nasilje prijave nadležnim institucijama, subjektima zaštite i da se za pomoć obrate nevladinim organizacijama koje se bavi pitanjima nasilja u porodici.

10. Prema Agenciji za statistiku, u 2011. je bilo 5.171 maloljetnih korisnika socijalne zaštite s teškim stambenim prilikama, bez značajne razlike po spolovima. Broj je rastao u 2007-2008., da bi 2009. pao za 2,3% u odnosu na 2008. godinu. U 2010. godini broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite s teškim stambenim prilikama se povećao za 3,2% u odnosu na prethodnu godinu da bi u 2011.g. pao za 5,6% u odnosu na prethodnu godinu.

²⁴ Prema entitetskim zakonima socijalne zaštite (Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom u Federaciji BiH i Zakon o socijalnoj zaštiti RS-a, Zakon o dječijoj zaštiti RS-a) dijete bez roditeljskog staranja je dijete bez oba roditelja, nepoznatih roditelja, napušteno od roditelja lišenih roditeljskog prava i roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost.

11. Izvještaj o kolektivnim centrima Saveza udruženja-udruga izbjeglica, raseljenih lica i povratnika registruje da su u **BiH u junu 2008. bila 53 kolektivna centra s 1.565 porodica.**

12. Anketa o potrošnji domaćinstva u svom uzorku ne obuhvata kolektivni smještaj. Prema zadnje dostupnim podacima iz 2007. godine generalno se može reći da su stambene prilike porodica (bračnih parova i samohranih roditelja) s djecom poboljšane u odnosu na 2004. godinu. Stambene prilike se ogledaju u tome da li stambeni objekt posjeduje vodu, struju, kupatilo s WC-om, prosječnom površinom u m², garažom i baštom.

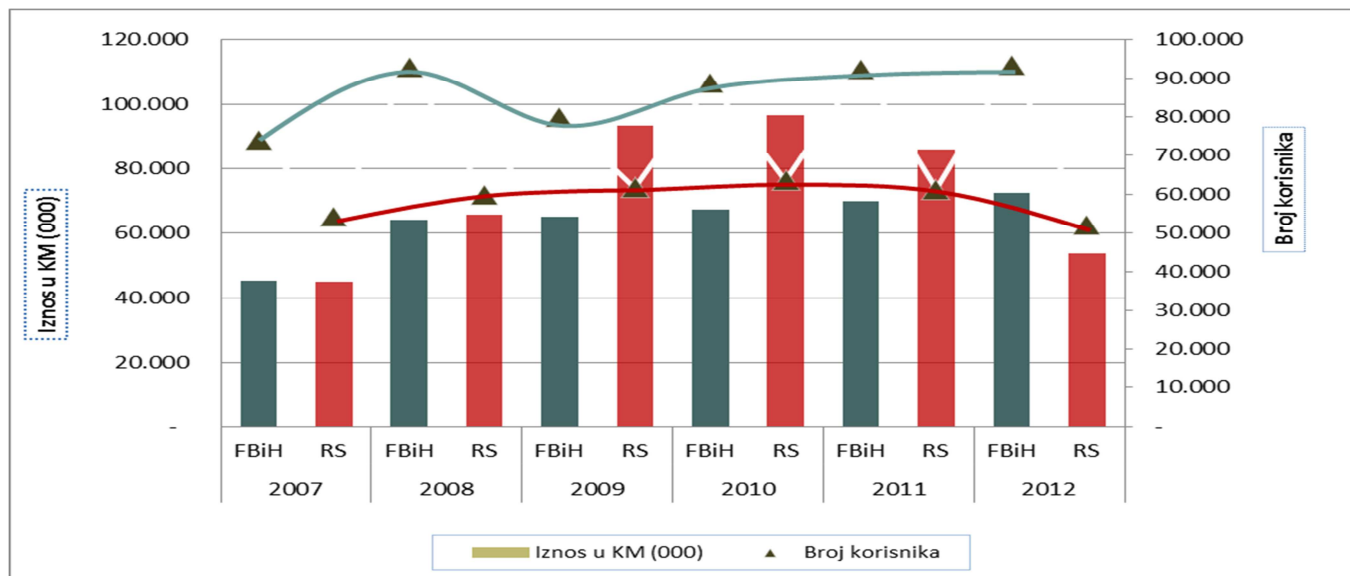
13. Zabilježeno je da porodice sa djecom sve više koriste internet. Tako da su u 2004. godini 0,09% domaćinstava porodica sa jednim djetetom imali pristup

internetu, a 2007. taj se broj povećao na 13,9%, dok 19,9% porodica sa dvoje djece ima pristup internetu, a 13,5% porodica sa troje i više djece.

14. **Socijalna pomoć porodicama sa djecom bilježi rast u FBiH, a smanjenje u RS-u.** Od 2007 do 2012 godine RS je više trošila KM na prava porodica sa djecom, a istovremeno je imala manje korisnika. U 2012 Prava porodica sa djecom bilježe rast u FBiH, a pad u RS tako da je više potrošeno u FBiH sredstava u odnosu na RS.

15. **Najveći novčani iznos se ostvaruje temeljem prava** naknada umjesto plaće ženi-majci u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, i bilježi rast u FBiH, a u RS-u smanjenje.

Grafikon 19. Prava porodica sa djecom, iznosi u KM i broj korisnika, (2007-2012)

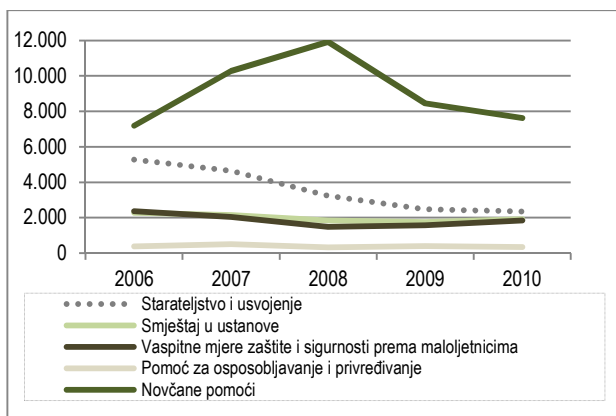
Izvor: Dostavljeni podaci od FMRSP i JFZDZ, prava su određena prema entitetskim zakonima
Napomena: Nedostaje podatak za BD

16. **Od svih prava, i u FBiH i u RS-u najviše je korisnika prava na dječiji dodatak.** Tako je u FBiH 2012. bilo 74,1 hiljada korisnika prava na dječiji dodatak, što predstavlja 79% ukupnih korisnika prava porodica s djecom. U RS-u je 2012. bilo 33,8 hiljada korisnika prava na dječiji doplat, što predstavlja 65% ukupnih korisnika prava prema Zakonu o dječijoj zaštiti RS.

ustanove, vaspitne mjere zaštite i sigurnosti prema maloljetnicima i ostali oblici zaštite i usluga. Pomoć za osposobljavanje i privređivanje bilježe procentualno visok rast (146%).

Grafikon 20. Oblici i usluge socijalne zaštite – maloljetni korisnici, 2007-2011.

17. **Usluge starateljstva i usvojenja su se povećale u 2011. u odnosu na 2010.** Usluge socijalne zaštite maloljetnim korisnicima su starateljstvo i usvojenje, smještaj u ustanove, vaspitne mjere zaštite i sigurnosti prema maloljetnicima, pomoć za osposobljavanje i privređivanje, novčane pomoći i ostali oblici zaštite i usluga. Smanjenje (2011/2010) bilježe smještaj u

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Napomena: izuzeti su „ostali oblici i usluge“

Preporuke

Statistika	Unaprijediti statistiku iz oblasti porodice sa djecom za indikatore:
	a) samohrani roditelji b) porodice sa djecom roditelja ovisnika c) djeca roditelja s posebnim potrebama d) udio djece koja žive u domaćinstvima u kojima niko ne radi
	Unaprijediti statistiku nasilja u porodici i nasilja nad djecom
	Kontinuirano pratiti stanje u kolektivnim centrima: usluge i korisnike: koliko je djece u kolektivnim centrima
Analize	Sistemske pratiti kvalitet usluga centara socijalne zaštite koji se pružaju maloljetnim korisnicima
	Ispitati uzroke maloljetničke delikvencije
Politike i smjernice	Pratiti nasilje u porodici, provesti istraživanje o uzrocima nasilja u porodici i pripremiti posebne programe za njegovo sprečavanje
	Dati smjernice da nezaposleni roditelji sa djecom predstavljaju posebnu ranjivu grupu koja bi imala prednost pri zapošljavanju
	Povećati ulogu civilnog sektora u praćenju stanja i pružanju usluga različitim kategorijama ugroženih porodica sa djecom

6. Poboljšati obrazovanje

6.1. Uvod

1. Od svih faktora koji povećavaju rizik od ekonomske neizvjesnosti, nezaposlenosti, siromaštva i socijalne isključenosti najznačajniji i najuticajniji su nivo i kvalitet obrazovanja. Dostupnost obrazovanja i kvalitetno obrazovanje, koje je refleksivno i fleksibilno, najbolje je sredstvo za obezbjeđenje ekonomskog razvoja, prevenciju neravnopravnosti, siromaštva, pa time i socijalne isključenosti. Nasuprot tome, rano napuštanje školovanja, nedostupnost obrazovanja, obrazovanje koje nije povezano sa tržištem rada i koje ne prati nove reformske trendove, kao i loša postignuća u obrazovanju imaju za posljedicu loše obrazovane osobe, nekonkurentne na tržištu rada unutar i van zemlje što vodi socijalnoj nesigurnosti, siromaštvu i socijalnoj isključenosti. Prema Izvještaju o humanom razvoju (2007), osobe koje imaju završenu samo osnovnu školu, uz postojeće stope prihoda, u najvećem su riziku od pada u siromaštvo, dok osobe s univerzitetskim obrazovanjem imaju dva puta veće šanse za ugodniji život.

2. U većinu škola u zemlji uveden je zajednički devetogodišnji plan i program, a broj "podijeljenih škola" (dvije škole pod jednim krovom) smanjen je s 83 na 19. Ipak, u isto vrijeme povećan je broj jednonacionalnih škola, čime se otežava dugoročna integracija. Ponekad dolazi do diskriminacije djece koja su pripadnici nacionalnih manjina. EU je definisala tri ključna, vodeća cilja u obrazovnom sektoru:

- Poboljšati obrazovanje i obuku
- Olakšati pristup učenju
- Otvoriti obrazovanje i obuku svijetu

3. BiH je u Strateškim pravcima obrazovanja 2008-2013. prepoznala ove ciljeve i definisala prioritete za implementaciju tih ciljeva. I pored značajnih pomaka koji su napravljeni u oblasti obrazovanja, zbog fragmentirane obrazovne strukture i loše ekonomske situacije u zemlji implementacija ovih aktivnosti ide mnogo sporije nego što je planirano.

6.2. Obrazovanje – Benchmark analiza

1. Benchmark analiza predstavlja BiH pozicioniranost u pogledu odabranih benchmark indikatora u odnosu na prosjek EU4 (Mađarska, Bugarska, Rumunija i Slovačka). Prosjek EU4 je izjednačen sa 100, a vrijednost za BiH predstavlja udio u toj vrijednosti. Indeks 100 predstavlja "pokretni prosjek", odnosno prosjek EU4 koji se posebno izračunava za svaku godinu. Kada je za BiH vrijednost indeksa manja od 100 to znači da smo lošije pozicionirani od EU4 prosjeka, a ako je vrijednost veća od 100 to znači da smo bolje pozicionirani od EU4 prosjeka.

Tabela 9. Benchmark indikatori za obrazovanje

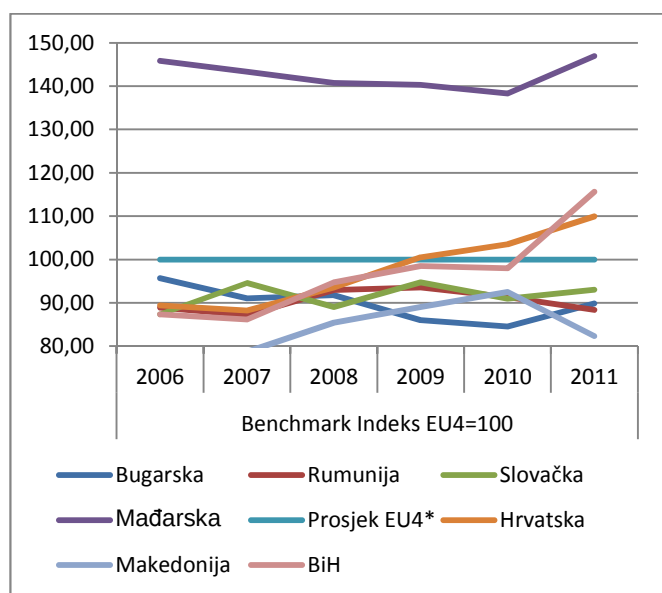
Benchmark indikatri: EU4=100								
Indikator		Izvor	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Stopa pohađanja 4-godišnjaka u predškolskom obrazovanju	Indeks	Eurostat/BiH: TransMone	12,35	14,06	15,37	15,72	15,70	:
	%		9,7	10,9	12,1	12,5	12,4	:
Omjer broja učenika i nastavnika u osnovnom obrazovanju*	Indeks	Eurostat/ BiH – (DEP kalkulacije po BHAS)	87,35	86,16	94,71	98,51	98,01	115,63
	broj		17,2	16,8	15,6	15,1	13,6	13,5
Rano napuštanje školovanja, ne pohađaju školu ili obuku 18-24	Indeks	Eurostat/ BiH – (kalkulacije po ARS)	60,71	66,98	76,58	87,13	81,90	:
	%		22,4	18,7	15,8	13,6	14,5	:
LLL- (dob 25 do 64 koji učestvuju u nekom obliku obrazovanja i obuke)	Indeks	Eurostat/ BiH – (kalkulacije po ARS)	83,81	87,13	94,62	90,48	103,70	:
	%		2,2	2,2	2,2	1,9	2,1	:

*Za 2010. uzet je prosjek EU3 radi nepostajanja podatka za Slovačku

2. **Stopa pohađanja 4-godišnjaka u predškolskom obrazovanju je najniža u BiH.** U 2011. godini stopa pohađanja 4-godišnjaka u predškolskom obrazovanju iznosila je 12,4%, dok je iste godine u EU27 iznosila 93,2%. U poređenju s EU4=100, BiH je udaljena za gotovo 105 indeksnih poena, iako se u periodu 2006-2011. približava EU4, ova stopa je još uvijek značajno niska.

3. **U BiH u 2011. bilo je približno 14 učenika na jednog nastavnika u osnovnom obrazovanju.** U periodu 2006-2011. ovaj omjer je smanjen za tri učenika (2006. godine bilo je 17 učenika na jednog nastavnika). Prosjek EU4 za 2011. godinu iznosi približno 16 učenika po jednom nastavniku i u posmatranom periodu ovaj odnos se nije značajno mijenjao. Iz tog razloga BiH je na početku posmatranog perioda (2006-2011) bila na nivou od 87 indeksnih poena da bi 2011. godine postigla poziciju od 115,6 indeksnih poena.

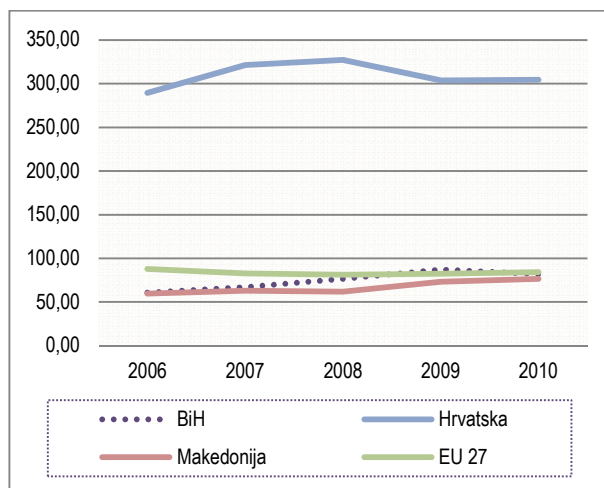
Grafikon 21. Broj učenika na jednog nastavnika

Izvor: EU 27 - Eurostat; BiH - BHAS (računanje DEP po BHAS)

4. **Glede ranog napuštanja školovanja, u BiH 2010. godine 14,5% osoba od 18-24 godine ima najviše dva razreda srednje škole, istovremeno u EU27 14,1% osoba rano napuštaju obrazovanje.** Najniži postotak osoba koje rano napuštaju obrazovanje ima Hrvatska (3,9% u 2010. godini). U periodu 2006-2009. BiH je poboljšavala poziciju u odnosu na EU4, da bi u 2010. godini ponovo pogoršala poziciju u odnosu na EU4. Prosjek za EU 4 zemlje je ostao skoro nepromijenjen, ali je u BiH povećan za 0,9 procentna poena, tako da je BiH pogoršala svoju poziciju za pet indeksnih poena.

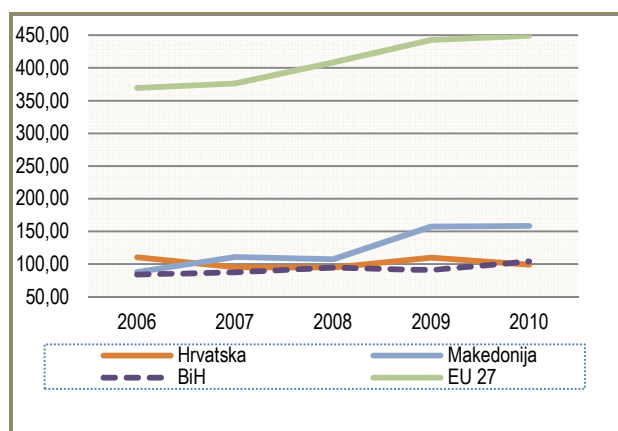
Grafikon 22. Udio stanovništva dobi 18-24 sa najviše dva razreda srednje škole koji nisu dalje pohađali drugi vid obrazovanja ili obuke

Izvor: EU 27 - Eurostat; BiH - BHAS (računanje DEP po BHAS)

5. **BiH glede cjeloživotnog učenja je pozicionirana bolje nego EU4.** U 2010. u BiH udio odraslih (25-64) koji učestvuju u nekom obliku obrazovanja i obuke iznosi 2,1%. Tokom perioda 2006-2010. BiH je promijenila poziciju sa 84 na 104 indeksna poena. Ipak, u EU 27 ovaj udio je veći za čak 4,5 puta, tj. u EU27 9,1% ima odraslih (25-64) koji učestvuju u nekom obliku obrazovanja, a interesantno je da se ovaj udio u period 2006-2010. smanjuje (9,7% 2006. godine).

Grafikon 23. Udio odraslih (25-64) koji učestvuju u nekom obliku obrazovanja i obuke

Izvor: EU 27 - Eurostat; BiH - BHAS (računanje DEP po BHAS)

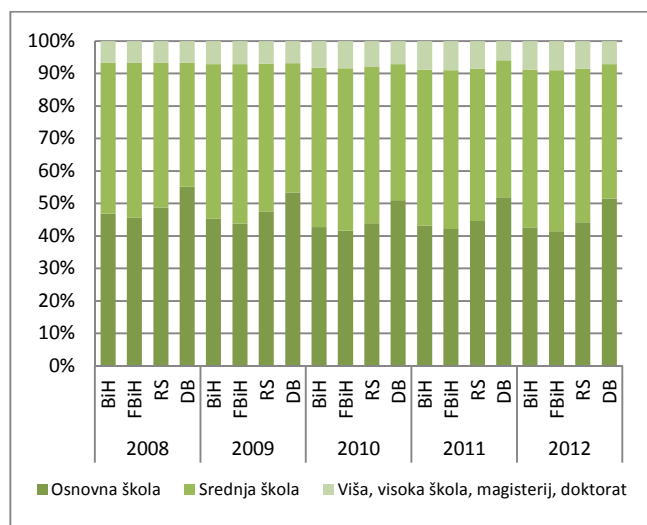
6.3. Obrazovanje – Analiza trendova

1. **Gotovo pola radno sposobnog stanovništva ima samo osnovno obrazovanje u BiH,** mada se ovaj trend iz godine u godinu smanjuje. U ovoj kategoriji stanovništva u BiH se vidi trend povećanja broja osoba koje su završile srednju školu, što isto važi i za osobe sa višim i visokim obrazovanjem. Najveći porast postotka osoba sa završenim višim i visokim obrazovanjem u BiH se bilježi u FBiH, gdje je ovaj postotak u odnosu na 2010. godinu u 2011. porastao za 0,6%. U RS-u se bilježi pad u broju osoba sa srednjom školom za 1,3% u odnosu na 2010. godinu, dok je evidentan porast osoba sa završenim višim i visokim obrazovanjem od 0,5%.

2. **Stopa upisa u srednje škole u BiH iznosi 76,2%**²⁵. Oko 54% učenika srednju školu završi u redovnom roku, dok svega 24% srednjoškolaca jedne generacije nastavlja školovanje na višim/visokim školama. Napuštanje srednjeg obrazovanja (32,2%²⁶) u najvećem broju slučajeva povezano je sa maloljetničkom delikvencijom (52,0%), pripadnosti romskoj populaciji (48,3%), te siromaštvom i materijalnim stanjem porodice (37,9%).

3. **Stopa upisa djece iz siromašnih porodica u srednje škole mnogo je niža od prosjeka.** Pregled javne potrošnje²⁷ pokazuje da je stopa upisa djece iz siromašnih porodica mnogo niža nego što je slučaj sa njihovim "nesiromašnim" vršnjacima, što ih stavlja u daleko ranjiviji položaj u pogledu siromaštva. 57,2% siromašne djece je upisano u srednje škole (u poređenju sa 76,4% nesiromašne djece), a samo 9,3% pohađa visoko obrazovanje (27,3%).²⁸ U istom izvještaju se navodi da 40% učenika ne dobije osnovne vještine i znanja, a da mnogi studenti koji pohađaju skupe stručne škole ne dobijaju dovoljno opšteg obrazovanja i zbog toga nisu kvalitetno pripremljeni da se suoče s izazovima današnjeg tržišta rada.

Grafikon 24. Radno sposobno stanovništvo po završenoj školskoj spremi

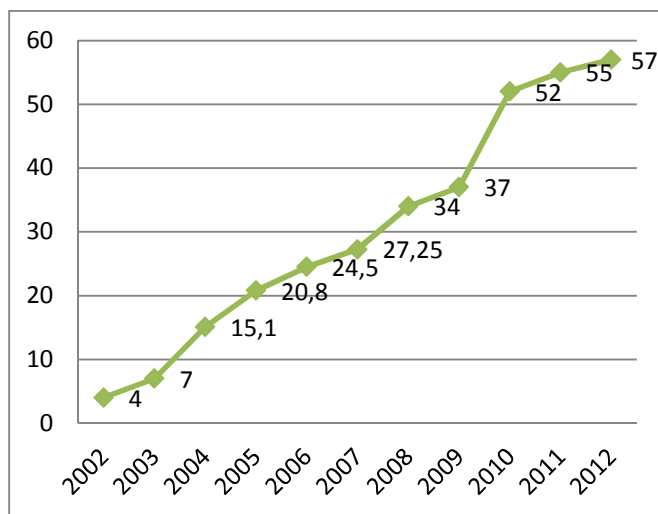

Izvor: ARS, Agencija za statistiku BiH

4. **Broj korisnika interneta u BiH tokom godina bilježi stalni porast.** Polazeći od definicije Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU), prema kojoj je internet korisnik svaka osoba od 16 do 74 godine koja koristi internet tokom godine, Agencija procjenjuje da je u Bosni i Hercegovini u 2012. godini bilo **2.184.500 korisnika interneta**, dok je broj internet pretplatnika u istoj godini bio 551.037. Stopa korištenja interneta u BiH se značajno povećala u poređenju sa prethodnim godinama, za čak 15%. **BiH je dostigla prosjek jugoistočne Europe u dostupnosti**

interneta. Pristup internetu u jugoistočnoj Europi u prosjeku iznosi 50%, tj. svaka druga osoba ima pristup internetu. Pristup internetu u BiH ima 52% populacije, tj. svaka druga osoba u BiH ima pristup internetu. Broj xDSL pristupa, u odnosu na 2009., povećao se za 23,2%.

Grafikon 25. Stopa korištenja interneta u BiH

Izvor: Regulatorna agencija za komunikacije BiH, Izvještaj o korisnicima

²⁵ Istraživanje MICS.

²⁶ Istraživanje o nepohađanju i napuštanju obrazovanja u osnovnim i srednjim školama u BiH. (MDG F YERP/UNICEF). 2011.

²⁷ Svjetska banka 2004. godine

²⁸ PEIR 2006., Svjetska banka

Preporuke

Statistika	Unaprijediti statistiku Obrazovanja za indikatore: a) Očekivani broj godina u obrazovanju b) Postotak djece u predškolskom obrazovanju c) Osobe koje rano napuštaju obrazovanje d) Cjeloživotno učenje
	Uspostaviti sistematsko praćenje podataka o dostupnosti obrazovanju za ranjive grupe
	Usvojiti cjelovit set indikatora obrazovanja u skladu s EUROSTAT-om
Analize	Izvršiti analizu razloga napuštanja školovanja
	Izvršiti analizu razloga neupisivanja djece u predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje
Politike i smjernice	Uspostaviti dodatne modele finansiranja obrazovanja
	Utvrđiti okvirne obrazovne normative i standarde
	Uspostaviti efikasan sistem certificiranja i prekvalifikacije

7. Poboljšati zdravstvenu zaštitu

7.1. Uvod

1. **Uživanje najvećeg mogućeg standarda zdravlja jedno je od fundamentalnih prava svakog čovjeka**, bez obzira na rasu, religiju, političko opredjeljenje, ekonomske i socijalne uslove. Pitanje zdravlja značajno prevazilazi okvire zdravstvenog sektora, jer su njegove glavne determinante (starost, spol i nasljeđivanje) u vezi s uslovima življenja, okoliša, stilovima života, faktorima vezanim za odgoj, obrazovanje i kulturu te funkcionisanja sistema zdravstvene zaštite i socijalne zaštite.

2. Povezanost zdravlja, obrazovanja, zaposlenja i životnog standarda je očigledna, stoga je **poboljšanje zdravstvene zaštite ključna determinanta unapređenja životnog standarda ranjivih grupa**. Socijalna isključenost i siromaštvo su povezani s otežanim pristupom zdravstvenim uslugama. S toga, zdravstvenu politiku treba usmjeriti ka smanjenju socijalne isključenosti, neravnopravnosti u zdravlju i zdravstvenoj

zaštiti unutar zemlje, kao i između različitih socijalnih grupa.

7.2. Benchmark analiza

1. Benchmark analiza predstavlja BiH pozicioniranost u pogledu odabranih benchmark indikatora u odnosu na prosjek EU4 (Mađarska, Bugarska, Rumunija i Slovačka). Prosjek EU 4 je izjednačen sa 100, a vrijednost za BiH predstavlja udio u toj vrijednosti. Indeks 100 predstavlja "pokretni prosjek", odnosno prosjek EU4 koji se posebno izračunava za svaku godinu. Kada je za BiH vrijednost indeksa manja od 100 to znači da smo lošije pozicionirani od EU4 prosjeka, a ako je vrijednost veća od 100 to znači da smo bolje pozicionirani od EU4 prosjeka.

Tabela 10. Benchmark indikatori za zdravstvenu zaštitu

Indikator		Izvor	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Očekivani životni vijek, pri rođenju, muškarci	Index	MCP/ SZO /Eurostat	104,03*	:	:	105,48	:	104,52
	god		71			74		74,22
Očekivani životni vijek, pri rođenju, žene	Index	MCP/ SZO /Eurostat	100,33*	:	:	101,61	:	10,73
	god		76			79		79,0
Ukupna potrošnja na zdravstvo, udio u BDP**	Index	SZO				137,2	134,7	138,3
	%					10,2	10,2	10,2
Potrošnja na zdravstvo (po glavi), PPP (US \$)	Index	SZO				64,30	63,38	64,94
	US\$					875	893	929
Privatna potrošnja na zdravstvo (Udio u ukupnoj potrošnji)	Index	SZO				95,08	94,80	94,19
	%					31,90	31,90	32,00
Dojenačka smrtnost na 1.000 živorođenih	Index	Eurostat	119,7	122,1	112,7	115,0	118,0	119,4
	na 1000ž		7,5	6,8	6,9	6,5	6,4	5,8

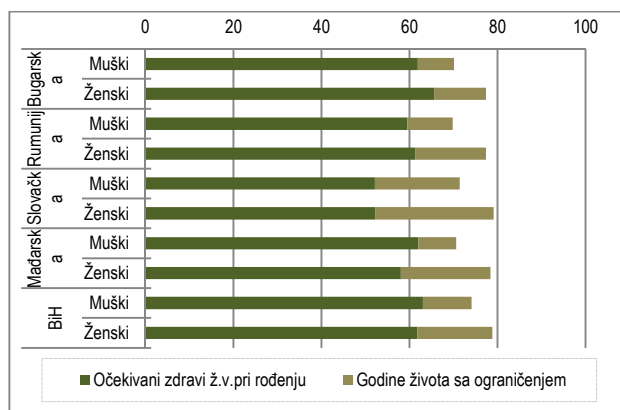
*Podaci se odnose na 2000. godinu

**Podaci koji su dobiveni iz nacionalnih zdravstvenih računa, a korekcije su rađene samo za period 2009-2011

2. **Očekivani životni vijek pri rođenju (LE- Life expectancy)²⁹ se povećava za oba spola.** Očekivani životni vijek za žene je dostigao 79,0 godina, a za muškarce 74,22 godina. Razlika između očekivanog životnog vijeka za žene i muškarce iznosi 4,78 godina po rođenju. BiH se nalazi iznad EU4 prosjeka, u pogledu očekivanog životnog vijeka pri rođenju, a u periodu 2000-2011., povećao se za više godina nego EU4 prosjek. U poređenju s Hrvatskom i Makedonijom, BiH je bolje pozicionirana u pogledu očekivanog životnog vijeka za muškarce. U slučaju očekivanog životnog vijeka kod žena, Hrvatska je bolje pozicionirana, ali je Hrvatska pogoršala svoju poziciju prema EU4 dok ju je BiH poboljšala.

3. **Očekivani životni vijek za žene u EU-27 je 82,40 godina i sadrži 20,4 godina života s ograničenjima** koja mogu biti hronična bolest ili restrikcije u dnevnim aktivnostima koje vode ka potrebi za njegom ili asistencijom. To znači, da u prosjeku ženska osoba u Europskoj uniji živi 62 godine u dobrom zdravlju i 20 godina u pogoršanom zdravlju. **Očekivani životni vijek za muškarce** od 76,40 godina sastoji se od 61 godine u dobrom zdravlju i 15,5 godina u lošijem zdravlju.³⁰ **Razlika** očekivanog životnog vijeka i očekivanog zdravog životnog vijeka **za BiH** je 17 godina za žene i 11 godina za muškarce.

Grafikon 26. Očekivani zdravi životni vijek pri rođenju i godine života s ograničenjem, BiH i komparatori, 2009.

Izvor: Eurostat i WHO

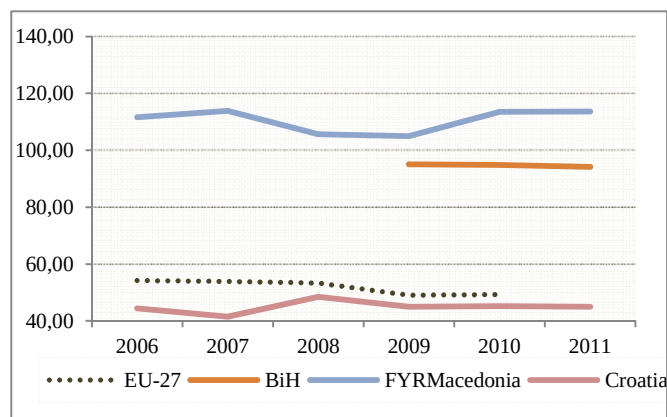
4. **Potrošnja za zdravstvo po glavi stanovnika u BiH iznosi 929 USD (u PPP/USD) i znatno je niža od prosjeka EU-27 (3.230 USD) u 2010. godini.** Osim BiH, ispod EU-27 prosjeka nalaze se i zemlje EU4, kao i Makedonija i Hrvatska. Iako je jedna od lošije

pozicioniranih zemalja, BiH se iz godine u godinu približava EU4 prosjeku. Tako je 2009. godine bila na 64 indeksnih poena pozicionirana u odnosu na prosjek EU4, a 2011. na 65 indeksnih poena.

5. **Potrošnja na zdravstvo u 2011. godini u BiH je izno-sila 10,2% BDP.** Iako BiH troši manje na zdravstvo po glavi stanovnika u poređenju s EU27, udio u BDP-u je neznatno veći nego u EU (9,88% BDP-a u EU27). Od svih zemalja komparatora BiH ima najveći udio potrošnje u BDP-u. Visoka potrošnja na zdravstvo nužno ne podrazumijeva dobru pozicioniranost BiH budući da visok udio potrošnje predstavlja privatna potrošnja.

6. **Udio ukupne privatne potrošnje na zdravstvo³¹ u ukupnim troškovima zdravstva se povećava (2009-2011)³², a 2009. i 2010. je ostao isti.** Od ukupne potrošnje na zdravstvo, udio javne potrošnje, tj. vlada i fondova zdravstvenog osiguranja u BiH (GGHE), u 2011. iznosi 68%, dok 32% predstavlja privatnu potrošnju na zdravstvo (PvHE), koja se u cijelosti odnosi na potrošnju iz džepa (EU 27 2010. 16,6% predstavlja privatnu potrošnju). U pogledu privatne potrošnje na zdravstvo BiH se u 2011.g. je bila udaljena za samo 6 p.p. od EU 4. Iako je veliki udio privatne potrošnje na zdravstvo u poređenju sa EU27, a ona u cijelosti predstavlja plaćanja iz džepa, to može da znači da su bh građani željni da imaju veći stepen zdravstvene zaštite koji nadomiruju iz privatnih sredstva.

Grafikon 27. Udio privatne potrošnje na zdravstvo u ukupnim troškovima zdravstva, BiH i komparatori, 2006- 2011. (EU4=100, u indeksnim poenima)

Izvor: WHO, Nacionalni zdravstveni računi

7. **Dojenačka smrtnost se smanjuje³³.** U pogledu dojenačke smrtnosti, BiH je pozicionirana bolje od EU4 prosjeka i tokom perioda od 2006-2011. je poboljšavala poziciju. U odnosu na zemlje iz okruženja Hrvatska je

²⁹ Očekivani životni vijek je osnovni indikator zdravlja stanovništva. Očekivani životni vijek predstavlja (u statističkom smislu) očekivani broj godina preostalog životnog vijeka u određenoj životnoj dobi. On prikazuje stvarnu situaciju mortaliteta u zemlji i kumulativni efekt faktora rizika, ozbiljnost bolesti i učinkovitost intervencija i liječenja.

³⁰ Razlika očekivanog životnog vijeka (LE) i očekivanog zdravog životnog vijeka (HALE) predstavlja značajno mjerilo učinkovitosti zdravstvenih usluga i dobrobiti stanovništva.

³¹ Osnov za dobivanje private potrošnje predstavlja Anketa potrošnje domaćinstva za 2004 i 2007 godinu.

³² Ovaj raspon godina se uzima kod analiziranja Nacionalnih zdravstvenih računa jer je samo on revidiran

³³ EUROSTAT Database i BHAS statistika

bolje, a Makedonija lošije pozicionirana. Dojenačka smrtnost u EU27 2010. godine je iznosila 4,1%.

7.3. Analiza trendova

1. Prosječna dužina boravka u bolnicama se često koristi kao indikator efikasnosti. Ako su svi ostali elementi jednaki, kraći ostanak će smanjiti troškove po otpustu i usmjeriti njegu bolesnika prema jeftinijoj varijanti liječenja. S druge strane, kratak ostanak može biti skuplji po danu, a može imati nepoželjan uticaj na zdravlje bolesnika, jer mu se smanjuje njega i oporavak. Ako ovo vodi većoj stopi ponovnog prijema pacijenta, troškovi liječenja mogu čak i narasti. Za BiH trenutno ne postoje podaci ponovnog prijema u bolnicama, ali postoje podaci o dužini boravka u bolnicama koje objavljuje Svjetska zdravstvena organizacija. **U 2011. godini prosječna dužina boravka u bolnicama je 7,9 dana i smanjuje se od 2007.g. kada je iznosila 9,4 dana.** U EU 27 prosječna dužina ostanka u bolnicama je 8,1 dana u 2011. godini, a u Hrvatskoj 9,5 dana (2010.godina).³⁴

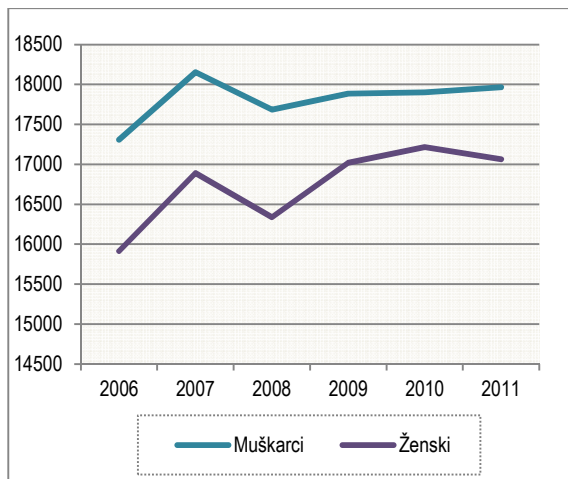
2. **Broj bolničkih kreveta na 100.000 stanovnika u 2010. godini je iznosio 352,7.** Tokom godina ovaj indikator bilježi blagi rast u periodu 2007-2010. U istom periodu broj bolničkih kreveta na 100.000 stanovnika u EU27 se smanjuje, a 2010. godine je iznosio 545,4.

3. **Broj doktora koji praktikuju medicinu u BiH na 100.000 se povećava.** U 2010. on je iznosio 177,2 doktora na 100.000 stanovnika, a iste godine u EU 27 je iznosio 333,5.

4. Dojenačka smrtnost je jedan od najboljih pokazatelja zdravstvenog stanja stanovništva, posebno djece. **Stopa dojenačke smrtnosti³⁵ u BiH smanjuje, i to sa 7,5/1000 živorođenih (2006) na 5,8 u 2011.** Unutar BiH su vidljive značajne razlike, tako je u Republici Srpskoj 2011. iznosila 4,5 promila, a u Federaciji BiH 6,3 promila³⁶. Najčešći uzroci dojenačke smrtnosti su određena stanja porijeklom iz peri-natalnog perioda (64,1% udio u 2011).

5. **Tokom 2011. u BiH su umrle 35.028 osobe³⁷,** što je 90 osoba manje nego 2010. U 2011. umrlo je 17.965 muškaraca, 65 više nego 2010. Broj umrlih žena je u 2011. bio manji za 155 u odnosu na 2010. (17.063 vs 17.218).

Grafikon 28. Broj umrlih u BiH po spolu (2006-2011)

Izvor: Agencija za statistiku BiH

6. **Opća stopa mortaliteta u BiH u 2011. je iznosila 9,1 promila³⁸ – veća je od stope u 2006. kada je iznosila 8,6 na 1.000 stanovnika.³⁹** Zadnje tri godine opća stopa mortaliteta je ostala na istom nivou. Prosječna standardizirana (SDR) stopa smrtnosti u BiH u 2010. za muškarce je iznosila 747,7/100.000 stanovnika, a za žene 490,99. Standardizirana stopa smrtnosti je i međunarodno uporediva. U odnosu sa EU-27, razlika između žena u BiH i prosjeka EU-27 iznosi 23 smrti više u BiH na 100.000 ženske populacije i 26 smrti manje u BiH na 100.000 muške populacije. **U poređenju s benchmark zemljama i zemljama komparatorima, BiH se nalazi u povoljnijoj situaciji.**

7. **Rast stope mortaliteta je uzrokovan i porastom stope mortaliteta usljed malignih neoplazmi** (prosječni godišnji rast od 3,1% u 2006-2011 i **oboljenja cirkulacijskog sistema** (prosječni godišnji rast od 1,8% u 2006-2011), koji su i najčešći uzroci smrtnosti. **58% svih šifriranih uzroka smrti za žene i 48% za muškarce su kardiovaskularna oboljenja.** Drugi po redu uzrok smrti su neoplazme s udjelom od 17% za žene i 24% za muškarce. Oba uzroka smrti čine gotovo 75 svih uzroka smrti (21% usljed malignih neoplazmi i 53% usljed kardiovaskularnih oboljenja).⁴⁰

8. Najčešći uzorak kardiovaskularnih oboljenja je nezdrav način života, a posebno konzumiranje duhana i cigareta. U BiH su **cijene alkoholnih pića i duhana u stalnom porastu.**

³⁴ WHO Baza podataka

³⁵ Stopa dojenačke smrtnosti pokazuje odnos između umrle djece do jedne godine na 1000 živorođene djece u jednoj godini

³⁶ Za BD BiH ne postoji podatak (mail 15.10.2012)

³⁷ Agencija za statistiku BiH, Demografija 2011

³⁸ Agencija za statistiku BiH, Demografija 2010.

³⁹ Agencija za statistiku BiH, Demografija 2006.

⁴⁰ Agencija za statistiku BiH, Demografija 2011

Tabela 11. Stope rasta CPI indeks poređenje g/g

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Alkohol i duhan	0,0%	0,4%	1,1%	9,8%	20,2%	8,2%	9,9%
Alkohol	0,5%	1,2%	3,4%	4,8%	0,7%	2,1%	1,1%
Duhan	-	0,0%	0,0%	12,3%	29,4%	10,8%	13,4

Izvor: BHAS

9. Konferencija za oblast zdravstva u BiH je formirala Radnu grupu za prevenciju pušenja. U FBiH je usvojen Zakon o izmjenama Zakona o ograničenoj upotrebi duhanskih preradevina⁴¹, a u RS-u usvojen Zakon o zabrani prodaje i upotrebe duhanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina.⁴² Oba su zakona usklađena s Okvirnom konvencijom Svjetske zdravstvene organizacije o kontroli duhana.

10. Dio sredstava prikupljenih po osnovu akciza se još uvijek ne usmjerava u zdravstveni sektor. Entitetska ministarstva zdravstva su uputila inicijativu Vijeću ministara BiH za postizanje mogućih ušteda u zdravstvu, izmjenom režima korištenja sredstava prikupljenih po osnovu akciza na duhan i duhanske preradevine, alkohol i alkoholna pića, pivo i vino i po osnovu poreza na dodanu vrijednost.

11. Stopa smrtnosti u slučaju samoubistva je indikator mentalnog zdravlja stanovništva.⁴³ U BiH u 2011. godini desilo se 11,95 samoubistava na 100.000 stanovnika⁴⁴ i bilježi rast u odnosu na prethodnu godinu (11,53 na 100.000 stanovnika). Standardizovana stopa smrtnosti u slučaju samoubistva u EU-27 iznosila je 10,1 na 100.000 stanovnika⁴⁵ u 2010. Razlike među entitetima i spolovima su značajne, gdje ista na 100.000 stanovnika 2010. iznosi 19,72 u RS-u i 8,9 u FBiH (2010).⁴⁶ U oba entiteta tri puta više muškarci počinu samoubistvo nego žene.

12. Broj svih slučajeva mentalnih poremećaja (prevalenca), u BiH je u stalnom porastu. Prema WHO HFA database u 2010. u BiH je bilo 106.109 osoba sa mentalnim poremećajem, **odnosno 2,8% stanovništva boluje od nekog vida mentalnog poremećaja**, i on se iz godine u godinu povećava. Radi poređenja, u Bugarskoj iste godine bilo je 2,07% osoba s mentalnim poremećajem, u Danskoj 1,16%, a u Estoniji 7,3%.

13. Obzirom na povećanje poremećaja mentalnog zdravlja – briga o mentalnom zdravlju stanovništva je prioritet zdravstvene politike. Kroz rad Regionalnog centra za razvoj i saradnju u oblasti mentalnog zdravlja u JIE, omogućit će se korisnicima pristup poboljšanim kvalitetnijim uslugama zaštite mentalnog zdravlja u zajednici, te će se ojačati kapaciteti za borbu protiv stigmatizacije i diskriminacije vezanih za mentalne poremećaje.

14. Prema podacima dobivenim od entitetskih fondova zdravlja i Fonda zdravlja Brčko Distrikta, pokrivenost stanovništva socijalnim zdravstvenim osiguranjem u 2011. je 85,55% u FBiH; 66,25% u RS-u i 96,5% u BD. Trend pokazuje povećanje pokrivenosti u 2011. u odnosu na 2010. (osim u RS).

⁴¹ Službene novine Federacije BiH, broj 50/11

⁴² "Sl. glasnik RS" broj: 46/04, 74/04, 96/05 i 92/09

⁴³ 2009 monitoring report of the EU sustainable development strategy-Sustainable development in the European Union, EUROSTAT str 183.

⁴⁴ Procjena (451 samoubistvo na procenjeni broj stanovnika prema BHAS 3,842,566 ns 30.06.2009.)

⁴⁵ WHO baza podataka

⁴⁶ Podatak dobiven na osnovu broja samoubistva iz statistika entiteta i Agencije za statistiku BiH i procenjenog broja stanovništva za svaku godinu.

Preporuke

Statistika	Unaprijediti zdravstvenu statistiku: kontinuirano pratiti standardiziranu stopu smrtnosti, očekivani životni vijek i očekivani zdravi životni vijek, faktore rizika za zdravlje stanovništva
Anali	Provesti istraživanje radi utvrđivanja kvalitetnih i pouzdanih pokazatelja kojima bi se moglo pratiti zdravlje stanovništva s osvrtnom na socijalno ugrožene i ranjive grupe stanovništva
ze	Proizvesti istraživanje o uzrocima smrti za dobnu grupu od 15. do 64. godine
Politike i smjernice	Uključiti u nadzor i prevenciju HIV bolesti sve subjekte društva i poboljšati mjere ranog otkrivanja i liječenja oboljelih
	Kontinuirano provoditi promociju i prevenciju zdravlja
	Fokusirati zdravstvenu politiku na visoke stope mortaliteta radon sposobnog stanovništva, posebno muškaraca
	Uvesti nove metode plaćanja (koji će vrlo vjerovatno proizvesti porast potrošnje u početku primjene)
	Usmjeriti u zdravstveni sektor dio sredstava prikupljenih po osnovu akciza
	Razvijati akcije zdravstvene zaštite kroz politke i strategije koje rješavaju specifične potrebe muškaraca i žena i inkorporirati gender mainstreaming

8. Poboljšati penzije

8.1. Uvod

1. **Starija populacija (65+) čini oko 17% ukupog stanovništva BiH.** Udio žena u toj populaciji je nešto veći nego muškaraca. Postoji razlika i u geografskoj distribuciji te populacije – u RS je udio starijih u ukupoj populaciji veći skoro pet procentnih poena nego u FBiH. **Udio starije populacije se povećava.** Godine 2005. iznosio je 13,7% , a procjenjuje se da će 2015. iznositi 16,3% (UNDP). BiH ima preko 613 hiljada korisnika penzionih prava što je za 1,7% više u odnosu na 2011. **Odnos broja zaposlenih prema broju penzionera u 2012. je iznosio 1:1,1.** Oko 60% ukupnih penzionih naknada obezbjeđuje FBiH, a oko 40% RS.

2. **Već izvjesno vrijeme se vodi debata oko reforme penzionih sistema, jer je postojeći način finansiranja penzionih sistema finansijski neodrživ.** U maju 2007. uspostavljene su radne grupe za reformu penzionog sistema u FBiH, dok su u RS-u ove radne grupe uspostavljene već u

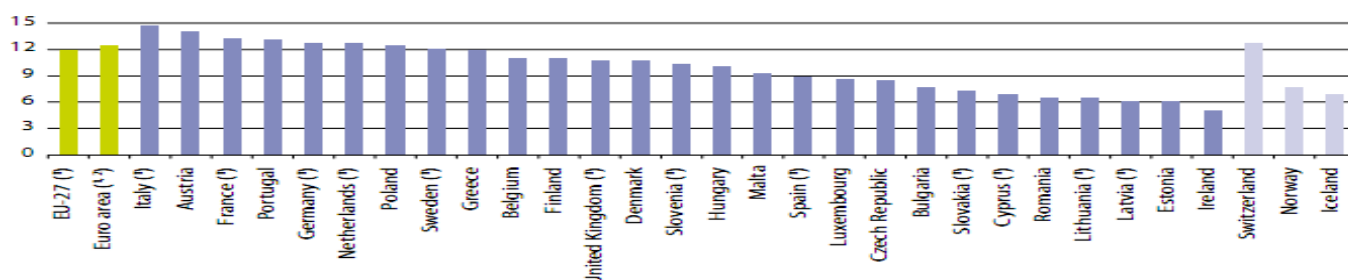
februaru 2007. Strategija reforme penzijskog sistema je usvojena u RS-u 2010. godine i u fazi je provođenja. UFederaciji BiH nije usvojena Strategija reforme penzijskog sistema.

8.2. Benchmark analiza

1. **Udio lica starosti 65+ u BiH je 17,1%, i ispod je nivoa EU 27 i zemalja komparatora.** U EU čine 17,5% ukupne populacije u 2011. godini, i njihov udio se povećava u kontinuitetu (15.6% u 2000). Najveći udio starih lica u zemljama komparatorima za benchmark ima Bugarska (18,5%), a najmanje Makedonija (11,7%).

2. **U poređenju sa zemljama EU-27 gdje je prosječna potrošnja na penzije za 2010. godinu 12,99%, udio BDP za penzije BiH je bio 10,2%, u 2010. godini je niži, a u odnosu na zemlje komparatore je viši,** izuzev za Slovačku gdje je udio BDP za penzije za 2010. godinu bio 8,4%.

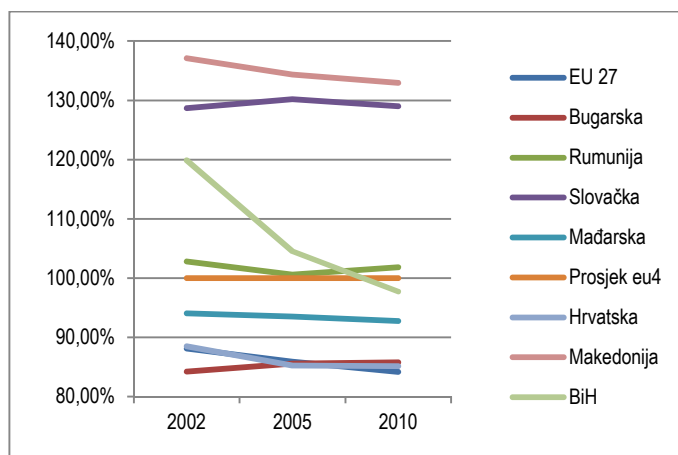
Grafikon 29. Potrošnja za penzije u% BDP u zemljama EU

Izvor: EUROSTAT

3. **Stopa staračke ovisnosti u BiH je niža od prosjeka EU 27.** Stopa staračke ovisnosti na nivou EU 27 je 25,9%, pri čemu je najveći postotak staračke ovisnosti u zemljama komparatorima za benchmark u Hrvatskoj (25,6%), a najniži u Makedoniji (16,4%). Vidljivo je iz Grafikona 2 da su sve zemlje komparatori većinom znatno ispod prosjeka EU što se tiče staračke ovisnosti. Nadalje, vidljivo je da je sve veći postotak staračke ovisnosti u svim zemljama, pa tako i u BiH. Ovaj pokazatelj ukazuje na to da je sve više starih koji ovise o radno sposobnoj populaciji, koja održava nivo penzija, a sve je manji broj osoba u dobnoj skupini 25-64 koji to mogu njima priuštiti. Dodatno zabrinjavajuće za BiH jeste da postoji velika razlika u pokrivenosti stanovništva dobi 65+ sa radno sposobnim stanovništvom (u 2002. 17,5%, a u 2010. 22,4%), te da se ovaj omjer značajno pogoršao u kratkom periodu, konkretno za 4.9%

Grafikon 30. Staračka ovisnost EU i BiH

Izvor: BHAS, EUROSTAT i DEP kalkulacije.

Napomena: Ne postoje podaci za BiH za 2000. godinu; najraniji podaci koji postoje su za 2002. godinu. Inače su podaci za demografiju korišteni za godine 2000., 2005. i 2010. zbog toga što su demografske promjene manje vidljive po konsekvativnim godinama.

8.3. Analiza trendova

1. **Prosječan broj penzionera u BiH kontinuirano raste**, u 2012. u odnosu na 2011. za 1,7%. Broj penzionera u 2012. je iznosio 613.000. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku na kraju prošle godine je bilo 378 hiljada penzionera i 437 hiljada radnika, pri čemu je važno napomenuti da se broj penzionera kontinuirano povećava dok broj zaposlenih pada, a ovaj negativni trend u Federaciji BiH posebno je izražen u drugoj polovini 2012. godine. Broj penzionera u RS-u premašio je broj od 238 hiljada dok je ukupan broj zaposlenih radnika neznatno veći od 237 hiljada. Prema tome, broj zaposlenih je gotovo izjednačen sa brojem penzionera, sa omjerom od 1:1,1.

2. **S obzirom na vrste penzija, nije bilo značajnih izmjena u 2012. godini i gotovo polovina isplaćenih penzija su starosne, a ostatak čine porodične i invalidske penzije.** Minimalne penzije u BiH se također nisu mijenjale u 2012. godini nije bilo značajnih izmjena u 2012. godini i gotovo polovina isplaćenih penzija su starosne, a ostatak čine porodične i invalidske penzije. Minimalne penzije u BiH se takođe nisu mijenjale u 2012. godini. I ako u FBiH minimalne penzije čine oko 46% od ukupnog broja penzija a u RS samo 7%, minimalna penzija u FBiH je gotovo jednaka prosječnoj penziji u RS (FBiH 310,7 KM, RS 160 KM)

3. **U periodu 2007-2012. prosječna penzija je bila više nego dvostruko niža od prosječne plate.** Prosječna plata u BiH u periodu 2007-2012. porasla je sa 645 na 830 KM, dok je prosječna penzija porasla s 263 na 336 KM. Prosječna penzija u BiH u 2012. iznosila je 336 KM, što je za 0,6% manje u odnosu na 2011. godinu. Povećanje prosječne penzije tokom 2012. godine bilo je limitirano usljed konstantnog priliva novopenzionisanih lica, kao i variranja prihoda od doprinosa iz kojih se većinski vrši isplata penzija u BiH. Prosječna penzija u FBiH uvećana 0,6%, dok je u RS-u se prosječna penzija smanjila usljed ponovne podjele penzioner po kategorijama i gdje se smanjila za 2,6% 312 KM. Međutim, realan rast penzija bio je izrazito negativan. Prosječna penzija u FBiH je u 2012. godini iznosila 351 KM s porastom od 0,6%, dok je prosječna penzija u RS-u iznosila 312 KM, što je za 2,6% manje u odnosu na 2011. godinu. Ako se pritom uzme u obzir inflacija, realan rast penzija u BiH je bio izrazito negativan.

4. **Ukupni rashodi na penzije u periodu 2008-2012. u porastu su za 11% zbog povećanja broja korisnika.**

5. Minimalna penzija u FBiH je u 2012. godini uvećana za 4,8%, iznosi 310,7 KM, a prima je oko 46% penzionera od ukupnih penzionisanih lica u Fondu MIO/PIO FBiH. S druge strane, minimalna penzija u RS-u ostala je nepromijenjena u odnosu na 2011., iznosi 160 KM, a prima je oko 7% penzionera iz Republike Srpske. **U oba entiteta gotovo polovina penzionisanih lica prima starosne penzije (46%**

u FBiH, 49% u RS-u), a potom porodične i invalidske penzije.

6. **Veliki broj penzionera je siromašan ili pripada grupi stanovništva koja je u riziku od siromaštva.** Mada detaljni podaci o broju penzionera koji su siromašni ili u riziku od siromaštva nisu dostupni, postoji procjena da je taj udio u ukupnom stanovništvu visok. Tome u prilog idu i podaci o ukupnom broju isplaćenih penzija i njihovim visinama. U FBiH u decembru 2011. je isplaćeno ukupno 376.180 penzija, a prosječna visina penzije je bila 351.69 KM.

7. **Broj aktivnih osiguranika u 2007-2011. varira i ukoliko raste, rast je neznatan.** U 2007-2008. rast je bio 3,0% , u RS-u 3,1, a u 2008-2010. zabilježen je pad od 3.0%. U 2011. godini u FBiH je došlo do daljeg pada od 1,3%, a u RS-u od 4,4%. Istodobno je broj penzionera povećan za preko 10%, što ukazuje na alarmantno smanjenje odnosa broja osiguranika i penzionera koji je 2004. bio 1:1,42, a 2012. iznosi 1:1⁴⁷. Slabljenje ekonomskog rasta, zapošljavanja i sve veća nezaposlenost rezultiraju padom rasta stope osiguranika, što pogoršava odnos broja zaposlenih i broja penzionera, te stvara pritisak na penzioni sistem. Povećanje broja zahtjeva za penzionisanje dodatno ugrožava finansijsku održivost sistema i utiče na prosječnu visinu penzije. Sve to ukazuje na neefikasnost i neodrživost postojećeg sistema finansiranja i na neophodnost hitnog definisanja, usvajanja i implementacije penzione reforme.

⁴⁷ Izračun DEP-a, podaci ADS BiH i fondova PIO/MIO.

Preporuke

Statistika	Cjelovit set indikatora koji bi omogućio redovno praćenje stanja u oblasti penzionog sistema trebao bi uključiti: • Rashode na penzije (% BDP) • Rashodi na penzije (u milionima KM) • Nivo prosječne penzije • Broj aktivnih osiguranika • Broj penzionera • Stopa zaposlenosti osoba dobi 55-64 • Efektivna dob penzionisanja • Udio prosječne penzije u prosječnoj plaći • Odnos prosječne penzije i prosječne neto plate • Odnos broja korisnika starosne penzije i lica 65+ • Udio korisnika PIO 65+ u ukupnoj populaciji starih 65+. U okviru statistike penzija unaprijediti gender statistiku, kako bi se uspostavljale statističke baze podataka razvrstane po spolu (gender baze podataka), koje će služiti kao osnov za izradu strategija, planova, programa i donošenja specifičnih mjera od strane države u ovoj oblasti
Analize	Izvršiti analizu o stanju starih u BiH
Politike i smjernice	Harmonizirati entitetske zakone koji se odnose na penzioni sistem i poboljšati koordinaciju između entitetskih institucija
	Unaprijediti statistiku penzija i omogućiti praćenje i poređenje podataka s EU zemljama i zemljama u okruženju

9. Poboljšati položaj osoba s invaliditetom

9.1. Uvod

1. Bosna i Hercegovina se Ustavom obavezala da će za sve građane osigurati ravnopravno i puno uživanje i ostvarivanje svih ljudskih prava, kao i pravo na zaštitu od diskriminacije po bilo kojem osnovu, pa i po osnovu invalidnosti. Procjenjuje se da čak 10% stanovnika Bosne i Hercegovine ima fizičke, senzorne, razvojne, mentalne ili emotivne oblike invalidnosti, a 30% ukupnog stanovništva je posredno ili neposredno pogođeno posljedicama fenomena invalidnosti. Gotovo dvije trećine od ukupnog broja odraslih osoba s invaliditetom žive blizu ili ispod zvanične linije siromaštva. Značajne društvene, obrazovne, ekonomske, fizičke i transportne barijere sprečavaju većinu osoba s invaliditetom da uživaju u svojim osnovnim pravima. Zakonodavstvo formalno reguliše ovu oblast, ali postoji diskriminacija po osnovu invaliditeta koja se ukazuje kroz različit pristup u ostvarivanju prava i novčanih naknada.

2. Državne institucije na svim nivoima su u protekle četiri godine napravile određeni pomak u oblasti brige o osobama s invaliditetom, ali su još uvijek mnogobrojna pitanja osoba s invaliditetom daleko od toga da budu adekvatno riješena. Ne postoje adekvatni institucionalni kapaciteti za pitanja osoba s invaliditetom niti strukture za uključivanje osoba s invaliditetom na svim nivoima. **Strategije i akcioni planovi makroekonomskih politika ne uključuju pitanja invaliditeta.** Nepovoljan poreski ambijent i visoka opterećenja doprinosima, porezima, taksama i drugim dažbinama i neusaglašenost poreskih zakona sa *lex specialis* utiču na opće stanje nezaposlenosti i siromaštva osoba s invaliditetom.

3. **Populacija osoba s invaliditetom suočena je sa mnogim problemima ekonomske, socijalne i institucionalne prirode.** Usvajanjem Politike u oblasti invalidnosti (POI), koja promovise izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom, te sa pripremom entitetskih strategija, pokrenut je niz aktivnosti i reformi sektora koji se tiču oblasti invalidnosti.

4. **Finansiranje mjera socijalne sigurnosti u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini je ispod evropskog prosjeka i prosjeka u regionu, a izdvajanja za boračko-invalidsku zaštitu čine dvije trećine ukupnih socijalnih davanja.** Dio prava osoba s invaliditetom iz penzijsko-invalidskog osiguranja "dislociran" je u sistem socijalne zaštite, čime su osobe s invaliditetom dovedene u daleko lošiji položaj.

5. **Problem predstavlja što se za procjenu invaliditeta i dalje primjenjuje medicinski pristup, a ne procjena preostale sposobnosti.**

6. **Velika i dugoročna nezaposlenost veoma negativno utiče na siromaštvo i socijalnu isključenost ove socijalne grupe.** U cilju razvijanja inkluzivnih modela posebnu pažnju treba posvetiti ženama i djeci s invaliditetom. U ovom izvještaju se analiza položaja osoba s invaliditetom provlači kroz prethodna poglavlja, tj. kroz oblasti zapošljavanja, socijalne zaštite, obrazovanja i zdravstva.

9.2. Benchmark analiza

1. **S obzirom da statistički sistem EU u praćenju indikatora u oblasti položaja osoba s invaliditetom nije posve harmoniziran, a BiH nema sistematskog praćenja, nije moguće pratiti benchmark indikatore za oblast invalidnosti.**

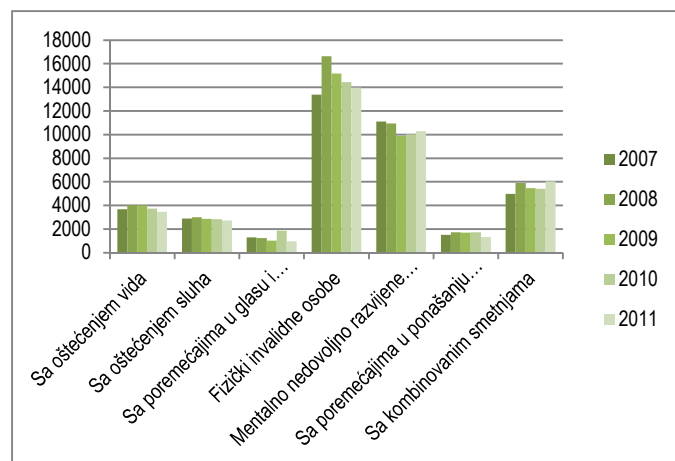
2. **Objedinjen podatak o broju invalida korisnika prava po svim osnovama invalidnosti nije dostupan.**

9.3. Analiza trendova

1. **Zapošljavanje osoba s invaliditetom.** U kategoriji fizičkih invalida (sluh, vid, ostali) ukupan broj zaposlenih osoba u BiH je ekstremno mali. Tako se broj zaposlenih invalida, civilnih i vojnih žrtava rata u različitim kategorijama kreće od 2 do 27 na godišnjem nivou.

2. **Prema dostupnom broju punoljetnih invalida korisnika socijalne zaštite evidentan je trend rasta u periodu 2007-2010.** Međutim, broj punoljetnih korisnika socijalne zaštite po osnovu invaliditeta je zabilježio blagi pad u 2011. sa 482.228 korisnika, u odnosu na 2010. sa 498.828 korisnika.

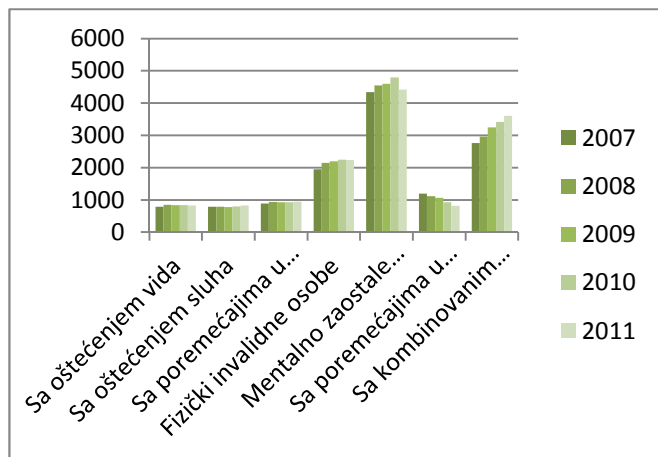
Grafikon 31. Broj punoljetnih osoba s invaliditetom korisnika socijalne zaštite

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita.

Kod maloljetnih invalida korisnika socijalne zaštite, broj korisnika bilježi konstantan rast u periodu 2007-2011. U odnosu na 2010. godinu, broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite po osnovu invaliditeta je porastao za 3197 korisnika, tj. za 1,87%.

Grafikon 32. Broj maloljetnih osoba s invaliditetom korisnika socijalne zaštite

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita.

3. Do kraja 2011. godine prava na finansiranje ostvarilo je 61.143 osobe s invaliditetom, a za finansiranje ovih prava u 2011. godini iz federalnog budžeta izdvojeno je 157.535.209,18 KM⁴⁸. Izmjenama i dopunama federalnog zakona koji reguliše oblast socijalne zaštite, zaštite invalida kao i pitanje boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, drastično je povećan broj korisnika naknada kao i broj zahtjeva, te time stvoreno veliko opterećenje za federalni budžet. Umjesto projiciranih ušteda, trend je upravo suprotan. Po osnovu primjene oštrijih kriterija podobnosti za primanje ove vrste naknada došlo je do povećanja izdataka. Broj korisnika prava na području FBiH tokom 2011. godine bio je u stalnom porastu i prema raspoloživim podacima dostigao je do sada blizu 150.000 potencijalnih korisnika, sa tendencijom stalnog povećanja. Zbog nefunkcionalnih zakonskih rješenja, stvoren je unutarnji dug Federacije BiH koji je posljedica neisplaćenih, a u nadležnim službama socijalne zaštite ostvarenih prava osoba s invaliditetom.

4. Do kraja 2011. godine u Federaciji BiH pravo po osnovu statusa civilne žrtve ostvarilo je 10.595 korisnika i to 5.005 korisnika lične invalidnine i 5.590 korisnika porodične invalidnine. U 2011. godini za finansiranje prava korisnika civilnih žrtava rata iz federalnog budžeta je izdvojeno 27.819,376,84 KM.

5. Republika Srpska – Izdvajanja u socijalnom sektoru u RS-u, izražena u% BDP-a, niža su od regionalnog prosjeka, s tim da penzije predstavljaju skoro pola izdvajanja, dok izdvajanja za veterane predstavljaju većinu preostalih izdvajanja.

6. **Potrošnja RS na sektor socijalne zaštite**⁴⁹ utvrđena u iznosu od 843,2 miliona KM u 2010. i 876,7 miliona KM u 2011. ukazuje na stalni trend rasta. Raspodjela u 2011. odražava rast od 5,1% u odnosu na procjenu budžeta za 2007., te da osnovni razlog za to predstavlja odobrena makroekonomska prilagođavanja. Prikaz transfera Vlade RS za grupe neratnih invalida, civilnih žrtava rata i ratnih vojnih invalida u periodu 2010-2011. ukazuje da su te mjere dale određene efekte i da su sredstva za transfere pojedincima u% BDP-a umanjena.

7. **Projekcije trendova potrošnje** na ukupne transfere pojedincima u RS-u za period 2010-2011. odnose se na porast ukupnih transfera sa 237,1 miliona KM u 2010. na 240,3 miliona KM u 2011. godini. Njihovo učešće opada sa 3,4% BDP-a u 2010. na 3,0% BDP-a u 2011. godini.⁵⁰ Najznačajnija izdvajanja unutar ove vrste troškova odnose se na isplate transfera RVI, CŽR i isplate boračkog dodatka. Osnovni razlozi nominalnih rasta transfera pojedincima vezani su za isplate invalidnina, kao i za isplate boračkih dodataka iz sredstava budžeta, a u skladu sa relevantnim boračkim Zakonom.

8. **Zapošljavanje osoba s invaliditetom treba posmatrati u uslovima nezavršenog procesa tranzicije BiH društva, a naročito do kraja netransformisane državne svojine u privatnu svojinu, koja već kao pretežna svojina karakteriše društveno-ekonomske odnose u BiH.** Osobe s invaliditetom se suočavaju sa problemima ostvarivanja prava na rad i zapošljavanje. Ti problemi se ogledaju u siromaštvu, djelimičnoj izolaciji, izostanku adekvatne podrške, onemogućenom pristupu javnim mjestima, bilo zbog arhitektonskih barijera bilo zbog diskriminirajućih stavova. Posebno treba istaknuti problem u Bosni i Hercegovini gdje se u entitetima, kada je u pitanju pristup osobama s invaliditetom pravi velika razlika: favorizuju se osobe s invaliditetom koje su invaliditet stekli kao vojnici, jer se svi resursi i pažnja usmjeravaju na rješavanje njihovih problema, dok su osobe s invaliditetom kojima uzrok invalidnosti nije vezan sa ratnim dešavanjima, većinom ostale u nadležnosti socijalne zaštite koja nema sredstva ni kapacitete da odgovori njihovim potrebama.⁵¹

9. **Invalidi i rehabilitanti prema pravnoj osnovi i razlogu korištenja ustanove.** Broj zaposlenih osoba s invaliditetom u periodu 2006-2011. se smanjio za 15 zaposlenih. Većina zaposlenih invalida je zaposlena u zaštitnoj radionici 93%, a samo 7% zaposlenih invalida rade kod kuće.

⁴⁸ Dokument Okvirnog Budžeta RS 2008-2010

⁵⁰ Dokument Okvirnog Budžeta RS 2008-2010

⁵¹ Izvještaj o stanju u oblasti invalidnosti

⁴⁸ Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u FBiH2010.-2014. (2009)

Tabela 12. Zaposleni invalidi, BiH (2006-2011)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Zaposleni invalidi (ukupno)	144	146	140	143	99	129
Zaposleni invalidi (u zaštitnoj radionici)	137	145	139	135	92	120
Zaposleni invalidi (rade kod kuće)	7	1	1	8	7	9

Izvor: BHAS, Socijalna zaštita 2012

10. **Zakonski osnov za zapošljavanje i rehabilitaciju osoba s invaliditetom je usvojen u oba entiteta⁵², te obavezuje na osnivanje fondova za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom.** Preko ovog fonda u RS-u usmjeravaju se programi zapošljavanja OSI kroz subvencionisanje zapošljavanja i samozapošljavanja ovih lica. Međutim, prema posljednjem izvještaju Ombudsmana za ljudska prava RS-a,⁵³ primjena zakona u RS-u je nedosljedna, naročito u pogledu programa zapošljavanja koji obavezuje poslodavca da na svakih 49 zaposlenih uposli jednu osobu s invaliditetom ili u protivnom uplati doprinos od 0,1%, odnosno 0,2% isplaćene mjesečne bruto plate svih zaposlenih. Veći dio poslodavaca ne ispunjava ovu obavezu, te je potrebno dalje raditi na poboljšanju ovih programa. U tu svrhu su uslijedile i izmjene i dopune ovog zakona u RS-u. S obzirom da je isti zakon usvojen u Federaciji u 2010., dalje je neophodno pripremiti plan njegove implementacije.

11. **Značajno je istaknuti da usljed neadekvatne koordinacije sistema socijalne zaštite, zdravstvene zaštite i obrazovnog sistema, nisu razvijeni odgovarajući programi ranog otkrivanja i osiguravanja odgovarajućih programa rehabilitacije i obrazovanja za djecu s invaliditetom,** ali i osiguravanje odgovarajućih programa podrške za roditelje i članove porodica djece s invaliditetom. I u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Republici Srpskoj postoji razvijen sistem specijalnih škola u kojima se obrazuje manji broj djece i mladih s invaliditetom, no status ovih ustanova nije riješen na odgovarajući način i najčešće nemaju uvjete za adekvatno obrazovanje i vaspitanje. Postoje specijalne javne obrazovne institucije za slijepe, za osobe oštećenog sluha, te za osobe s intelektualnim poteškoćama.

⁵² zakoni o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom.

⁵³ Ombudsman za ljudska prava RS. (2006). Poseban izvještaj u vezi primjene Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida u RS.

Preporuke

Statistika	Ojačati statistički sistem i obezbijediti sistemsko i kontinuirano praćenje situacije u ovoj oblasti metodološki usklađeno na svim nivoima
	Obezbijediti cjeloviti sistem prikupljanje podataka za benchmark indikatore (1) Broj evidentiranih korisnika prava po svim osnovama invalidnosti (2) Zapošljavanje osoba s invaliditetom (3) Zaposlenost invalida kao udio ukupne zaposlenosti
	U cilju obezbjeđivanja uslova za uporedivost stanja invalida sa zemljama u okruženju i u EU, obezbijediti prikupljanje podataka za praćenje još minimalno sljedećih indikatora: (1) Struktura ukupnih izdvajanja za pojedine kategorije OSI (RVI, civilni invalidi, civilne žrtve rata, invalidi rada) (2) Udio davanja za OSI u BDP-u (3) Siromaštvo domaćinstava s OSI u poređenju s ostalim domaćinstvima (stanje siromaštva, dubina siromaštva i jaz siromaštva) (4) Učešće najsiromašnije i najbogatije petine OSI u ukupnim davanjima za pojedine kategorije OSI
Politike i smjernice	Pripremiti program i procijeniti troškove uvođenja minimalnih evropskih standarda zaštite invalida koje primjenjuju zemlje EU u ovoj oblasti
	Predložiti novu kategorizaciju prema stepenu preostale sposobnosti i bez obzira na porijeklo invaliditeta, u skladu sa standardima Svjetske zdravstvene organizacije
	Obezbijediti potrebnu promjenu zakonske regulative za izmjenu kategorizacije invalida i definisati donji prag invalidnosti za obezbjeđivanje tih prava